

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

PRÁVNICKÁ FAKULTA

**Vývoj inštitútov trestného práva hmotného na území Slovenska v 20.
storočí**

Diplomová práca

1b1c13ca-d507-4555-8447-5c9c16c0b88c

Študijný program:	Právo
Študijný odbor:	Právo
Pracovisko:	Katedra dejín štátu a práva
Vedúci diplomovej práce:	doc. JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.

Banská Bystrica, 2024

Bc. Ernestína Holečková

ČESTNÉ PREHLÁSENIE

Týmto prehlasujem, že som predloženú záverečnú prácu spracovala samostatne, pod odborným vedením doc. JUDr. PhDr. Martina Skaloša, PhD. s použitím literatúry a ďalších informačných zdrojov, ktoré sú uvedené v zozname bibliografických odkazov.

V Banskej Bystrici, dňa 26. februára 2024

.....

Bc. Ernestína Holečková

PodĎakovanie

Predovšetkým sa chcem poďakovať môjmu vedúcemu diplomovej práce doc. JUDr. PhDr. Martinovi Skalošovi, PhD. za množstvo času, ktoré mi venoval pri zodpovedaní odborných i praktických otázok spojených s diplomovou prácou, za jeho odborné vedenie, usmerňovanie, návrhy a hlavne trpezlivosť, ktorá bola cenným prínosom počas záverečného spracovania práce.

ABSTRAKT

HOLEČKOVÁ, Ernestína: *Vývoj inštitútov trestného práva hmotného na území Slovenska v 20. Storočí* (Diplomová práca). Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Právnická fakulta. Katedra dejín štátu a práva. Vedúci diplomovej práce: Doc. JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: magister (v skratke „Mgr.“). Banská Bystrica, 2024. Rozsah práce: 83 strán.

Diplomová práca sa zaoberá problematikou vývoja vybraných inštitútov trestného práva hmotného na území Slovenska v priebehu 20. storočia. Autorka približuje podstatu jednotlivých inštitútov trestného práva hmotného s poukázaním na ich konkretizáciu a transformáciu v chronologicky usporiadaných trestných kódexoch od čias prvej Československej republiky až po súčasnosť. Práca ponúka prierez jednotlivými historicko-právnymi etapami vývoja trestného práva hmotného v uvedenom štátnom útvare, pričom analyzuje pôsobenie spoločenských a politických pomerov na vybrané hmotnoprávne inštitúty.

Kľúčové slová:

Trestné právo. Trestný zákon. Inštitúty trestného práva hmotného. Okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť. Okolnosti vylučujúce protiprávnosť trestného činu. Poľahčujúce a pritŕažujúce okolnosti.

ABSTRACT

HOLEČKOVÁ, Ernestína: *The development of the institutes of substantive criminal law in the territory of Slovakia in the 20th Century* (Diploma thesis). University of Matej Bel in Banská Bystrica. Faculty of Law. University of Banja Bystrica, Faculty of Law, Department of History of State and Law. Doc. JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD. Degree of professional qualification: master (abbreviated "Mgr."). Scope of the thesis: 83 pages.

The diploma thesis deals with the development of selected institutes of substantive criminal law in the territory of Slovakia during the 20th century. The author presents the essence of individual institutes of substantive criminal law with reference to their concretization and transformation in chronologically arranged criminal codes from the time of the first Czechoslovak Republic to the present. The work offers a cross-section of the individual historical-legal stages of the development of substantive criminal law in the above-mentioned state formation, while analysing the impact of social and political conditions on selected substantive law institutes.

Keywords:

Criminal law. Criminal law. Institutes of substantive criminal law. Circumstances excluding criminal liability. Circumstances excluding the illegality of a criminal offence. Mitigating and aggravating circumstances.

OBSAH

Zoznam použitých skratiek.....	8
ÚVOD	9
1 VŠEOBECNE K VYBRANÝM HMOTNOPRÁVNYM INŠTITÚTOM TRESTNÉHO PRÁVA	12
1.1 Pojem trestný čin	12
1.2 Trestná zodpovednosť	15
1.3 Okolnosti vylučujúce protiprávnosť trestného činu	16
1.4 Vplyv poľahčujúcich a priťažujúcich okolností pri výmere a ukladaní trestu	19
2 INŠTITÚT VEKU A NEPRÍČETNOSTI	22
2.1 Historický kontext skúmania veku na našom území v 20. storočí	22
2.2 Otázka trestnej zodpovednosti podľa veku de lege lata	27
2.3 Historický kontext skúmania nepríčetnosti na našom území v 20. storočí	30
2.4 Otázka nepríčetnosti de lege lata.....	34
3 INŠTITÚT NUTNEJ OBRANY	38
3.1 Vývoj inštitútu nutnej obrany do roku 1950	38
3.2 Nutná obrana z pohľadu trestného zákona č. 86/1950 Zb.....	40
3.3 Právna úprava nutnej obrany v rozmedzí rokov 1961-1994	42
3.4 Nutná obrana v súčasnosti.....	44
4 INŠTITÚT KRAJNEJ NÚDZE	47
4.1 Vývoj inštitútu krajnej núdze do roku 1950.....	47
4.2 Krajná núdza z pohľadu trestného zákona č. 86/1950 Zb.	48
4.3 Právna úprava krajnej núdze v období rokov 1961-1994	50
4.4 Krajná núdza v súčasnosti	52
5 INŠTITÚT PLNENIA ÚLOHY AGENTA A OPRÁVNENÉ POUŽITIE ZBRANE	55
5.1 Historický prehľad plnenia úlohy agenta	55
5.2 Aktuálna úprava plnenia úlohy agenta	57

5.3	Historický prehľad oprávneného použitia zbrane	61
5.4	Aktuálna úprava oprávneného použitia zbrane	63
6	INŠTITÚT POĽAHČUJÚCICH OKOLNOSTÍ.....	67
6.1	Právna úprava poľahčujúcich okolností podľa uhorského zákonného článku č. V/1878.....	67
6.2	Právna úprava poľahčujúcich okolností podľa zákona č. 86/1950 Zb.	68
6.3	Právna úprava poľahčujúcich okolností podľa zákona č. 140/1961 Zb.	69
7	INŠTITÚT PRIŤAŽUJÚCICH OKOLNOSTÍ	72
7.1	Právna úprava priťažujúcich okolností podľa uhorského zákonného článku č. V/1878.....	72
7.2	Právna úprava priťažujúcich okolností podľa zákona č. 86/1950 Zb.	72
7.3	Právna úprava priťažujúcich okolností podľa zákona č. 140/1961 Zb.	74
	ZÁVER	76
	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	79

Zoznam použitých skratiek

a pod.	a podobne
č.	číslo
čl.	článok
ČSR	Československá republika
napr.	napríklad
t.j.	to jest
TP	trestný poriadok
TZ	Trestný zákon
TZ z roku 1950	zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon
TZ z roku 1961	zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon
tzn.	to znamená
tzv.	takzvané
uhorský TZ	zákonný článok V/1878 Trestný zákonník o zločinoch a prečinoch
Z. z.	Zbierka zákonov
Zb.	Zbierka zákonov
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

ÚVOD

Trestné právo, hoci je neviditeľné, preniká do nášho každodenného života a jeho ustanovenia vytvárajú neviditeľný rámec, v ktorom sa odohráva naša existencia. Ako odvetvie verejného práva je jeho poslaním chrániť tie najdôležitejšie hodnoty v súvislosti so spoločensky kľúčovými záujmami našej spoločnosti, medzi ktoré nepochybne zaradujeme život, zdravie, rodinu, majetok, ako aj ďalšie právne významné atribúty v našom štáte. Vývoj trestného práva hmotného na území Slovenska prešlo v 20. storočí turbulentným vývojom, ktorý bol ovplyvnený dramatickými historickými udalosťami od konca prvej svetovej vojny do novembra 1989 a striedajúcimi sa štátnymi zriadeniami v tomto krátkom časovom období. Vplyv týchto faktorov sa prejavil v genéze jednotlivých trestných kódexov, ktorých ústredným bodom boli práve inštitúty represívnej funkcie štátu, na ktoré sa táto záverečná práca zameriava. Trestné právo hmotné tak v minulosti, ako aj v súčasnosti plní úlohu ochrancu spoločenských záujmov, prostredníctvom definovania podmienok trestnej zodpovednosti, okolností vylučujúcich protiprávnosť činu, a stanovenia výmery trestu aj s uložením trestnoprávnych následkov pre páchatel'a za spáchaný čin.

Štúdium právnych dejín Slovenska v spojitosti s trestným právom mi umožnilo prehĺbiť si znalosti o historickom vývoji tejto oblasti, čo bolo aj mojím hlavným motívom pri výbere tejto témy. Zároveň som presvedčená, že pochopenie historického kontextu je nevyhnutné pre správnu interpretáciu trestného práva v jeho súčasnej podobe.

Témou diplomovej práce, ako už názov napovedá, je vývoj vybraných inštitútov trestného práva hmotného na území Slovenska počas minulého storočia, t.j. od rozpadu Rakúsko – Uhorka a následného vzniku 1. Československej republiky, kedy boli dané inštitúty súčasťou Uhorského trestného zákonníka o zločinoch a prečinoch (zákonný čl. V/1878). Tento zákonník bol formou recepcie prevzatý do československého právneho poriadku v platnosti na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Cesta k prijatiu jednotnej právnej úpravy platnej pre celé územie Československa nebola jednoduchá. Ku kodifikačnému počinu, ktorým sa prelomil pretrvávajúci právny dualizmus, došlo počas právnickej dvojročnice, ktorej výsledkom bol v roku 1950 prvý československý trestný zákon. Rok 1948 a druhá polovica 20. storočia s dominantnou

ideológiou socialistickej právnej vedy poznamenala ustanovenia Trestného zákona z roku 1950 a 1961, čo sa svojou interpretáciou pretavilo do nejedného inštitútu, ktorému sa v práci venujeme.

Primárny cieľ diplomovej práce spočíva v detailnom rozbere a rozanalyzovaní jednotlivých hmotnoprávných inštitútov za pomoci vyššie uvedených relevantných historických prameňov, ako aj porovnávaním v kontexte stavu *de lege lata*. Sekundárnym cieľom je kritické zhodnotenie spracovanej tematiky prostredníctvom použitia relevantných príkladov, ako aj ilustračných situácií, ktoré čitateľovi uľahčujú pochopenie a dodávajú realistickú predstavu o konkrétne vymedzenom inštitúte.

Pri získavaní potrebných informácií na vypracovanie diplomovej práce sme primárne čerpali a využívali Uhorský trestný zákonník, Trestný zákon z roku 1950, Trestný zákon z roku 1961, ako aj jednotlivé podporné právne predpisy z právneho poriadku Československa. Významnú pomoc nám poskytli monografie slovenských, či českých autorov, vysokoškolské učebnice, zamerané na danú problematiku, ako aj judikátúra súdov a ďalšie odborné historicko-právne pramene v tlačenej alebo elektronickej podobe. Z dôvodu špecifickosti daných inštitútov a naopak nedostatku literatúry zameranej na ich explicitnú kodifikáciu, bolo našim zadaním sa popasovať s extrakciou len tých najpodstatnejších informácií zo všeobecnej úpravy vývoja trestného práva počas minulého storočia.

Po formálnej stránke využitím metód analýzy, komparácie a syntézy je práca rozdelená do siedmich kapitol, ktoré sú následne členené do prehľadných na seba nadväzujúcich podkapitol. V prvej kapitole sa venujeme rozboru základných pojmov trestného práva hmotného, ako je trestný čin, trestná zodpovednosť, okolnosti vylučujúce protiprávnosť trestného činu a vplyv priťažujúcich a poľahčujúcich okolností pri výmere trestnej sadzby, ktoré čitateľovi s cieľom postupného oboznámenia predostreú stručné vymedzenie kontextu vybraných hmotných inštitútov. Druhá kapitola sa týka inštitútu veku a nepričetnosti s porovnaním ich právneho ukotvenia v jednotlivých trestných kódexoch. V tretej a štvrtej kapitole sa zameriavame na inštitút nutnej obrany a krajnej núdze prostredníctvom systematického definovania ich vývoja na území Slovenska v 20. storočí. Piata kapitola obsahuje analýzu inštitútu plnenia úlohy agenta a oprávneného použitia zbrane, ako aj terajšiu úpravu podľa Trestného

zákona a príslušných zákonov. Šiesta kapitola je spolu s poslednou siedmou kapitolou venovaná poľahčujúcim a priťažujúcim okolnostiam a ich vplyvu na individualizáciu trestného činu v súvislosti s vývojom trestných kódexov počas 20. storočia na území Slovenska.

Posolstvo predkladanej záverečnej práce spočíva v komplexnom a ucelenom zhrnutí formovania vybraných hmotnoprávných inštitútov trestného práva na území Slovenska v priebehu 20. storočia, ich analýze postupnej kodifikácie s poukázaním na jednotlivé odlišnosti v trestných zákonoch. Veríme, že sa práca stane hodnotným prínosom pre študentov práva i laickú verejnosť, ktorí majú záujem o obohatenie svojich znalostí a osvojenie si komplexnej problematiky formovania nami zvolených hmotnoprávných inštitútov. Našou snahou je najmä ponúknuť objektívny pohľad na dané inštitúty, ako aj detailný rozbor dopadu právneho dualizmu a právneho myslenia socialistickej právnej vedy v období komunistickej diktatúry.

1 VŠEOBECNE K VYBRANÝM HMOTNOPRÁVNÝM INŠTITÚTOM TRESTNÉHO PRÁVA

V tejto kapitole sa zameriavame na všeobecné vykreslenie vybraných hmotnoprávných inštitútov na území Slovenska v 20. storočí. Dané storočie malo pre Slovensko charakter prudko sa meniaceho obdobia poznačeného dvoma svetovými vojnami, vznikom a rozpadom Československa, totalitou érou socializmu a nakoniec pádom železnej opony s prinavrátením demokracie v novembri 1989. Vytýčené udalosti mali významný vplyv na vývoj trestného práva, ktoré sa odvíjalo predovšetkým od politicko-spoločenských pomerov.

1.1 Pojem trestný čin

„Trestným činom je pre spoločnosť nebezpečný čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone.“¹ Znie § 8 zákona č. 300/2005 Z. z., ďalej aj ako Trestný zákon, vymedzujúci pojem trestný čin. V kontexte ochrany práv a záujmov jednotlivca, rovnako aj celej spoločnosti sa už od dávnej minulosti pokladalo za nevyhnutnosť kriminalizácie určitých druhov konaní, ktoré boli považované pre danú spoločnosť za neprijateľné a nebezpečné. Zákonodarca vymedzením pojmu trestného činu jednotlivými právnymi predpismi v trestnom práve smeroval k akejsi prevencii neakceptovateľného konania voči spoločnosti, čím označil dané konanie za protiprávne a tak zabezpečil náležité potrestanie páchatel'a trestného činu. Cieľom bola najmä ochrana práv a slobôd jednotlivca v spoločnosti, zachovanie verejného poriadku a bezpečnosti štátu. Vo všeobecnosti sa trestným činom konkretizuje jav nebezpečný pre tú spoločnosť, ktorá ho za trestný vyhlásila v obsahu jednotlivých skutkových podstat trestných činov.²

Obdobné poňatie pojmu „trestný čin“ bolo chápané a kodifikované na území Slovenska aj počas 20. storočia, ako súčasť prvotne Rakúsko – Uhorska a neskôr Československa. Právnym dualizmom po rozpade Rakúsko – Uhorska a tzv. recepčnou normou, boli po vzniku samostatného Československa v roku 1918 prevzaté aj ich právne poriadky. Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi platili právne predpisy

¹ Pozri § 8 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

² KLÁTIK, J.: *Trestné právo hmotné : všeobecná časť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2020, s. 69.

uhorské, konkrétne zák. čl. V/1878 – Trestný zákon o zločinoch a prečinoch, ďalej aj ako „uhorský trestný zákon“ a zák. č. 40/1879 – Trestný zákonník o priestupkoch, ďalej aj ako „uhorský zákonník o priestupkoch“. Čechy, Morava a Sliezsko si po vzniku republiky prevzali rakúske právne predpisy a to konkrétne trestný zákonník č. 117/1852 ř. z. o zločinoch, prečinoch a priestupkoch, ďalej aj ako „rakúsky trestný zákon“.³

Počas prvej Československej republiky sa objavili mnohé snahy v oblasti demokratizácie a celkového vytvorenia jednotného trestného kódexu. Všetky tri pokusy v konečnom dôsledku zlyhali, čo bolo zapríčinené nástupom hospodárskej krízy v 30. rokoch 20. storočia, rovnako ako aj vypuknutím druhej svetovej vojny 1. septembra 1939 a rozpadom republiky v marci 1939.⁴

Obdobie rozmáhajúceho sa fašizmu v Európe, Mníchovská dohoda a okupácia ČSR so vznikom Protektorátu Čiech a Moravy negatívne ovplyvnili vývoj trestného práva v celom Československu. Na území ČSR z hľadiska pôsobnosti dovtedy prijatých zákonov sa niektoré z nich vôbec nepoužívali, a keď aj áno, musela nastať zhoda so zámermi a cieľmi nemeckej ríše. Síce bol v tomto období *de iure* ponechaný dovtedy platný právny stav, *de facto* boli príslušníci protektorátu pod vplyvom prevažne noriem ríšskeho trestného práva. Svetlejšia a zároveň nová fáza vývoja trestného práva nastala na sklonku druhej svetovej vojny, ešte pred vypuknutím Slovenského národného povstania, vydaním dekrétu prezidenta Československej republiky Edvarda Beneša č.11/1944 Zb., ktorým bola na našom území obnovená pôsobnosť plnej trestnoprávnej úpravy spred roka 1938. Ďalším dôležitým krokom bolo prijatie zákona Slovenskou národnou radou č. 53/1948 Zb., ktorý prinavrátil trestné právo spred druhej svetovej vojny a zároveň zrušil všetky trestnoprávne normy z obdobia Slovenského štátu a okupácie Protektorátu Čiech a Moravy nacistickou armádou.

³ FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovnej Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s.7.

⁴ Prvý pokus o kodifikáciu trestného zákona sa uskutočnil v roku 1921. Snahou bolo prekonanie právneho dualizmu a vznik jednotného trestného kódexu. Druhý pokus sa uskutočnil o päť rokov neskôr, v roku 1926, opätovne neúspešný. Prvé dva pokusy zlyhali s prichádzajúcou svetovou ekonomickou krízou a sťaženým uvedením pripravenej osnovy do praxe. Posledná, tretia snaha o unifikáciu prebehla v roku 1937, ktorá bola opätovne zmietnutá zo stola. Tento krát to bolo zapríčinené spoločenskými dôsledkami, na ktoré vplýval politický nátlak zo zahraničia, najmä Nemecka. Mníchovská dohoda spolu s Viedenskou arbitrážou viedli k strate strategických území a celkovému oslabeniu Československa, čo malo nakoniec za následok jeho rozdelenie.

Po ukončení druhej svetovej vojny a následnom februárovom prevrate spojenom s nástupom komunistov k moci v roku 1948 v Československu, bol vývoj trestného pod mocenským vplyvom ZSSR a sovietskeho trestného práva. Ako prvým jednotným československým trestným kódexom sa stal v roku 1950 zákon č. 86/1950 Zb.. Všeobecné chápanie trestného činu vychádzalo z materiálneho základu (bez viny nie je trest), ktoré bolo zákonodarcami prebraté podľa sovietskeho modelu. Pojem trestný čin v ľudovodemokratickom trestnom práve, s uplatňovaním Stalinovej tézy,⁵ spočíval na princípe objasnenia triednej podstaty trestného činu ako konanie, ktoré bolo nebezpečným pre spoločenské vzťahy, na ktorých mal záujem pracujúci ľud na čele s robotníckou triedou.⁶

Za trestný čin sa považuje také konanie, ktoré zákonodarca označil nebezpečným pre ľudovodemokratickú spoločnosť, tzv. pre spoločnosť, ktorá sa nachádza vo vývojovej fáze etapy k dosiahnutiu socializmu. Konkrétne kritéria pre určovanie spoločensky nebezpečného činu v zákone chýbali.

Aby všeobecný pojem trestného činu plnil svoju úlohu, bolo potrebné uplatnenie troch zásad pri jeho budovaní, a to konkrétne:

1. zásada, že sa k pojmu trestný čin vyžaduje, aby išlo o konanie nebezpečné pre spoločnosť
2. zásada zodpovednosti za vinu
3. zásada, že trestný čin musí obsahovať znaky uvedené v osobitnej časti TZ.⁷

Trestný kódex č. 140/1961 Zb. bol odzrkadlením novej socialistickej ústavy, ktorá deklarovala víťazstvo socializmu v Československej socialistickej republike. Trestný čin sa aj počas kodifikácie nového trestného zákona z roku 1961 v socialistickom trestnom práve považuje za základ trestnej zodpovednosti. Vo vyššie spomenutom

⁵ Inými slovami téza o vyostrení triedneho boja po završení víťazstva robotníckej triedy. Stalin v roku 1928 vyhlásil, že triedny boj aj napriek postupujúcej výstavbe socializmu neutícha, ale naopak, zintenzívňuje sa v odpore kontrarevolučných živlov. To bolo dôvodom na jeho zotrvaní v upevňovaní štátnej organizácie, kedy boli za pomoci tejto tézy zvyšujúce sa represívne opatrenia ospravedlňované. Príkladným zákonom v Československu bol zákon č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky, ktorým bolo umožňované stíhanie odporcov nového režimu neprimerane vysokými sankciami.

⁶ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 68.

⁷ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 67.

trestnom zákone je trestný čin definovaný v § 3 ods. 1 nasledovne, „*trestným činom je pre spoločnosť nebezpečný čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone.*“⁸ To znamená, že čin musel byť spoločensky nebezpečný, čo bolo materiálnym znakom,⁹ a jednak jeho znaky museli byť definované v trestnom zákone, čo sa považuje za formálny znak. Podmienkou bolo kumulatívne naplnenie oboch znakov pri posudzovaní trestného činu.

1.2 Trestná zodpovednosť

Zodpovednosť by sa z hľadiska všeobecnosti dala charakterizovať ako povinnosť niest' následky za svoje konanie. Právna trestná legislatíva na území Slovenska, vrátane doposiaľ prijatých trestných zákonov počas dvadsiateho storočia, upravovala medze trestnej zodpovednosti. Trestný zákon a rovnako aj Trestný poriadok síce s pojmom trestná zodpovednosť operovali, ale konkrétna definícia pojmu doposiaľ absentuje. Existencia trestnoprávneho vzťahu je založená na trestnoprávnej zodpovednosti, medzi štátom a jednotlivcom, v tomto prípade fyzickou osobou, ktorá sa dopustí protiprávneho konania, kedy sa takýto subjekt stáva trestne zodpovedným.¹⁰

Trestná zodpovednosť sa viaže na subjekt trestného práva, kedy dochádza k vzniku povinnosti toho, kto sa dopustil spáchania trestného činu, aby na základe zákonom predpokladaných podmienok znášal sankcie ustanovené Trestným zákonom. Trestná zodpovednosť teda vzniká ohrozením alebo porušením záujmov chránených trestným zákonom. Predpoklad trestnej zodpovednosti je v konečnom dôsledku spáchanie takého činu, ktorý vykazuje znaky trestného činu vyplývajúceho z Trestného zákona (formálna stránka trestného činu).

Všeobecná časť trestného zákona náležite upravuje otázku trestne zodpovedného subjektu, v negatívnom kontexte, t.j. s prípadmi vylúčenej trestnej zodpovednosti pre nedostatočný vek a nepričetnosť, slovami, že páchatel' nie je trestne zodpovedný. Z toho vyplýva, že za trestne zodpovedného sa pokladá každý človek, ktorý dovŕšil zákonom

⁸ Pozri § 3 ods. 1, zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon.

⁹ Nullum crimen sine lege - zásada žiadneho trestného činu bez zákona bola charakteristická pre materiálne poňatie trestného činu podľa TZ č. 140/1960 Zb.. Protispoločenské, teda spoločensky nebezpečné konanie bolo odstupňované tzv. gradáciou od nepatrného, malého a menšieho stupňa nebezpečnosti činu pre spoločnosť. To znamená, že na to aby bol čin trestným činom, musí byť vyšší než nepatrný.

¹⁰ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021, s. 83.

nastolený vek a je príčetnou osobou. Opačným prípadom je nesplnenie uvedených podmienok, čo má za následok nemožnosť uvažovať o tom, či došlo k naplneniu skutkovej podstaty daného trestného činu.¹¹

Absolútna a relatívna trestná zodpovednosť sú dva koncepty trestného práva, medzi ktorými je potrebné rozlišovať. V rámci konceptu absolútnej trestnej zodpovednosti je výsledkom pevne stanovená veková hranica. Inými slovami, ak fyzická osoba, teda subjekt trestného práva nepresiahne štrnásť rok v čase spáchania činu, nie je považovaný za trestne zodpovedného, s výnimkou trestného činu sexuálneho zneužívania, kedy je potrebné dovŕšiť pätnásť rok života. V opačnom prípade, relatívna trestná zodpovednosť prihliada na mentálnu a psychickú spôsobilosť páchatel'a, bez zamerania sa na vek. Z hľadiska spravodlivosti tak nie je adekvátne trestať páchatel'a trestného činu v medziach zákona, ak v čase spáchania činu trpel duševnou poruchou (schizofréniou) brániacou mu v rozpoznaní protiprávnosti jeho konania alebo v ovládaní jeho správania.¹² Týmto spôsobom zákonodarca reaguje na rozmanitosť situácii a tak zabezpečuje spravodlivý prístup ku každému jednotlivcovi. Opakom trestnej zodpovednosti sú zákonom vymedzené ako okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť (nedostatok veku a nepríčetnosť osoby).

1.3 Okolnosti vylučujúce protiprávnosť trestného činu

V nadväznosti vymedzenia pojmov ako je trestný čin, trestná zodpovednosť sa žiada vymedziť okolnosti, ktoré predstavujú ich negáciu. Pod označením okolností vylučujúcich protiprávnosť trestného činu si je potrebné predstaviť súhrn vymedzených okolností v trestnom zákone, ktoré sa svojimi atribútmi podobajú trestnému činu, avšak nie sú považované za spoločensky nebezpečné (materiálny znak trestného činu), a teda nejde o trestný čin, tzn., že nie je protiprávny.¹³ Ako príklad z dejín uvidíme trest smrti, ktorý figuroval v trestných zákonoch minulého storočia na území Československa, zároveň aj Slovenska. V tomto kontexte vykonávateľ rozsudku smrti na základe nariadenia, sa nedopúšťal trestného činu vraždy aj napriek tomu, že po faktickej stránke išlo o úmyselné usmrtenia inej osoby.

¹¹ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021, s. 124.

¹² KLÁTIK, J.: *Trestné právo hmotné : všeobecná časť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2020, s. 331

¹³ SOLNAR, V.: *Československé trestní právo. Sv. 1, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, s. 134

Historicky - právna úprava okolností vylučujúcich protiprávnosť je odrazom rozkvetu trestného práva v českých a slovenských dejinách z minulého storočia. Vývoj jednotlivých okolností bol ovplyvňovaný rozličnými politickými udalosťami, sociálnymi zmenami a právnymi systémami, ktoré poukazujú na postupné začleňovanie okolností vylučujúcich protiprávnosť do platného československého a aj slovenského právneho poriadku. Podrobnej charakteristike jednotlivých inštitútov sa budeme venovať v nasledujúcich kapitolách tejto práce.

Právnym dualizmom bolo na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi uplatňované uhorské trestné právo, konkrétne Uhorský Trestný zákonný čl. V/1878, ktorý bol účinný až do roku 1950. Zákon vymedzoval okolnosti vylučujúce protiprávnosť pod názvom ako „*dôvody vylučujúce protiprávnosť alebo zmierňujúce trestnosť*“ v kapitole VII, prvého dielu.

Obsiahnutím demonštratívneho výpočtu išlo o dôvody:

- **§76. bezvedomie a duševná porucha** - „Čin nemožno pričítať tomu, kto ho spáchal v bezvedomí alebo kto mal narušenú schopnosť uvažovania, a preto nemal možnosť slobodne sa rozhodovať o svojej vôli“
- **§ 77. neodolateľné donútenie** - „Čin nemožno pričítať, ak bol páchatel' k nemu donútený neodolateľnou silou alebo hrozbou, ktorá priamo ohrozila jeho vlastný život alebo telesnú integritu niektorého z jeho príbuzných, a to v rozsahu, v akom nebezpečenstvo nebolo možné odvrátiť akýmkoľvek iným spôsobom.“
- **§ 79. oprávnená obrana** - „Oprávnená obrana vylučuje aj pričítateľnosť skutku. Oprávnená obrana je: tá, ktorá smeruje proti osobe alebo majetku osoby alebo majetku napadnutej osoby alebo ktorá je potrebná na odvrátenie nezákonného a priameho útoku, ktorý jej hrozí. Porušenie hraníc legítimnej ochrany vyplývajúce zo strachu, strachu alebo zmätku sa netrestá.“
- **§ 80. krajná núdza** - „Čin sa nepotrestá, ak bol spáchaný z núdze, aby sa zachránil život páchatel'a alebo jeho príbuzných pred bezprostredným nebezpečenstvom, ktorému sa nedalo zabrániť iným spôsobom.“¹⁴

¹⁴ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, [online]. net.jogtar.hu, [2017-01-12]. Dostupné na internete: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=87800005.TV&txtreferer=94500007.TV> [cit. 2023-10-13].

Demonstratívnym, teda neúplným výpočtom v zákonnej podobe, boli vo vtedajšej právnej praxi využívané aj ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť, medzi ktoré patril napr. súhlas poškodeného, dovolená svojpomoc alebo riadny výkon povinností stanovených zákonom.

Slovensko, ako súčasť povojnového Československa, v roku 1950, po konsolidácii moci Komunistickej strany prijalo pod ideologickým vplyvom ľudovodemokratického totalitného režimu Trestný zákon č. 86/1950 Zb.. V druhej hlave, v rámci všeobecnej časti Trestného zákona boli priamo vymedzené len dve okolnosti vylučujúce protiprávnosť trestného činu a to:

- § 8 nutná obrana
- § 9 krajná núdza¹⁵

Atribútom oboch inštitútov bolo ich sekundárne označenie, ako okolností vylučujúcich nebezpečnosť konania pre spoločnosť. V kontexte spoločnosti boli na základe vtedajšej politickej situácie, t.j. ľudovodemokratického režimu, nutná obrana a krajná núdza záchytným bodom pre konanie ináč trestné, skrz odvracanie útoku a odvracanie nebezpečenstva priamo hroziacemu ľudovodemokratickej republike, jej socialistickej výstavbe, záujmom pracujúceho ľudu alebo jednotlivcovi. Trestný zákon z roku 1950 upravoval okrem nutnej obrany a krajnej núdze aj inštitút oprávneného použitia zbrane v §308, v zmysle príslušných predpisov, ktoré však konkrétne spomenuté neboli.¹⁶

Začiatkom 60. rokov spolu s dovŕšením víťazstva socialistickej robotníckej triedy bolo potrebné pristúpiť k vypracovaniu a prijatiu novej, tzv. socialistickej ústavy. Toto obdobie, charakteristické aj pre vládu prvého tajomníka ÚV KSSZ Nikitu Chruščova, sa vyznačovalo určitým uvoľnením politickej a kultúrnej kontroly vo východnom bloku, vzťahujúc sa aj na územie Československa. V poradí tretím právnym predpisom upravujúcim oblasť československého trestného práva je zákon č.140/1961 Zb., ďalej ako Trestný zákon, ktorý mnohopočetnými novelizáciami zostal na Slovensku v platnosti až do roku 2005. Rovnako ako si okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu

¹⁵ Pozri § 8 a § 9 zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

¹⁶ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 89

upravené Trestným zákonom z roku 1950 získali svoj sekundárny názov, aj okolnosti vylučujúce protiprávnosť z TZ roku 1961 za pomoci teoretickej analýzy boli často označované ako „okolnosti (dôvody) spôsobujúce nedostatok nebezpečnosti činu pre spoločnosť“ a zároveň vylučujúce protiprávnosť.

Trestný zákon z roku 1961 opätovne zakotvoval tri okolnosti vylučujúce protiprávnosť trestného činu, avšak teóriou i praxou boli v rámci trestného práva akceptované inštitúty ako napr. výkon práva a povolenia, privolenie poškodeného alebo plnenie zákonnej povinnosti a rozkazu. Pod explicitne zákonom vymenované okolnosti spadali:

- § 13 nutná obrana
- § 14 krajná núdza
- § 15 oprávnené použitie zbrane¹⁷

1.4 Vplyv poľahčujúcich a pritŕažujúcich okolností pri výmere a ukladaní trestu

Poľahčujúce a pritŕažujúce okolnosti sú právne významnými skutočnosťami, ktoré sú kľúčovou súčasťou určovania trestu aj s jeho výmerou. Za právne významné skutočnosti sa považujú iba tie, s ktorými právny poriadok spája určité právne následky. Sudcovskou činnosťou v rámci ich správneho zistenia a určenia dochádza k zvyšovaniu alebo znižovaniu trestných sadzieb, podľa toho, či prevažuje pomer pritŕažujúcich okolností nad poľahčujúcimi, alebo naopak. Táto skutočnosť sa považuje za zásadnú zmenu v porovnaní s predchádzajúcimi trestnými zákonmi z obdobia Československa, kedy zákon výslovne neustanovoval zníženie trestnej sadzby hornej hranice zákona, ak prevažuje pomer poľahčujúcich okolností o jednu tretinu, a vice versa ak prevažuje pomer pritŕažujúcich okolností, tak sa dolná hranica zákonom ustanovenej sadzby zvýši o jednu tretinu. Súd tak mal vo svojej právomoci ponechané zvyšovanie a znižovanie trestnej sadzby podľa svojho uváženia.¹⁸

Dôležitý aspekt zákonnosti tkvie v jednotlivo a presne určených trestoch, z ktorých je sudca oprávnený uložiť len ten trest, ktorý mu Trestný zákon dovoľuje.

¹⁷ Pozri § 13, § 14, § 15 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

¹⁸ VLČEK, Eduard.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 48

V rámci každej skutkovej podstaty je pripojená trestná sadzba, obsahujúca druh hlavného trestu, ktorý môže byť páchatel'ovi trestného činu uložený. Zistenie všetkých okolností na základe, ktorých došlo k spáchaniu trestného činu, subjektívnych a objektívnych príčin, predpokladov možností nápravy páchatel'a, a najmä ochrany spoločnosti trestnými zákonnými prostriedkami sú činnosti, ktoré z hľadiska náročnosti ako komplex spadajú pod právomoc súdu pri ukladaní trestov.¹⁹

Spomedzi všetkých zásad upravujúcich ukladanie trestov, zásada individualizácie prispieva k determinácii poľahčujúcej alebo priťažujúcej okolnosti v rámci konečnej výmery trestu pre páchatel'a. Zásada individualizácie načrtá podmienky, podľa ktorých súd ukladá druh trestu a vymeria ho v rámci sadzby tak, aby zahrnul všetky stránky spáchaného činu, jeho podstatu, príčiny, následky a v konečnom dôsledku, aby bola zachovaná možnosť prihliadať na osobitosti páchatel'a so zreteľom na jeho predchádzajúci život a celkový vývoj osobnosti. Je relevantné, aby súd individuálne bral do úvahy aj predpokladaný vzťah páchatel'a k spoločnosti, stupeň nebezpečnosti činu voči spoločnosti, pomery páchatel'a (majetkové, rodinné, osobné, zdravotný stav) a možnosti jeho následnej nápravy. Z toho dôvodu zákonodarca zakotvil do teoretickej a aplikačnej praxe poľahčujúce a priťažujúce okolnosti. Pri individualizácii trestu odňatia slobody je preto dôležité zohľadňovať poľahčujúce a priťažujúce okolnosti, ktoré jestvujú mimo znakov skutkovej podstaty posudzovaného trestného činu. Ich významom je premietnutie sa vo finálnom výpočte a modifikácii výmery trestu.²⁰

Okolnosti, ktoré sú Trestným zákonom považované za priťažujúce a poľahčujúce, zákonodarca jednotlivo vymenúva. Tie boli v právnych úpravách Trestných zákonov z roku 1950 a 1961 vymenované len ako príklady (demonštratívne), vyznačujúc sa slovom „najmä“. Platila prípustnosť analógie, čo znamená, že súd nebol viazaný len vymenovanými okolnosťami, ale mohol určiť povahu poľahčujúcej alebo priťažujúcej okolnosti aj inej okolnosti, teda skutočnosti, a tak vybočiť zo stanovenej právnej úpravy.²¹ Ako priťažujúca okolnosť sa tak môže posudzovať situácia, kedy sa páchatel' dopustil trestného činu zbraňou, alebo spáchal trestný čin v období nárastu podobných trestných činov v Československu.

¹⁹ MENCEROVÁ, I.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2021, s. 316.

²⁰ MENCEROVÁ, I.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2021, s.216

²¹ SOLNAŘ, V.: *Československé trestní právo. Sv. 1, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, s. 215.

Opačným príkladom pre poľahčujúcu okolnosť, bola situácia v rámci ktorej súd osobitne prihliadal na skutočnosť, ktorou mohlo byť to, že konanie zostalo len v štádiu prípravy k spáchaniu trestného činu, alebo páchatel bol k svojmu konaniu vyprovokovaný, alebo že sa trestného činu dopustil z chvályhodnej pohnútky a pod..²² Je dôležité brať do úvahy nie len zistenie všetkých priťažujúcich a poľahčujúcich okolností, ale podľa logického úsudku posúdiť význam každej z nich v rámci stupňa nebezpečnosti spáchaného činu pre spoločnosť. Niektorá priťažujúca okolnosť tak mala z hľadiska bližšieho skúmania význam väčší, iná zas menší.

Terajšie platné znenie Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. na rozdiel od predošlých úprav, taxatívne stanovuje jednotlivé poľahčujúce a priťažujúce okolnosti v zmysle § 36 a § 37 TZ, v prvej časti, všeobecnej časti, v druhej hlave.²³ V porovnaní s právnymi dejinami, súčasný súd prihliada pri posudzovaní trestného činu výhradne na okolnosti vopred definované zákonom, čo vylučuje zohľadnenie individuálnych aspektov nebezpečnosti konania daného páchatel'a.

²² ČIČ, M.: *Československé trestné právo - vysokoškolská učebnica pre právnické fakulty vysokých škôl*. Bratislava : Obzor, 1983, s. 193.

²³ Pozri § 36 a §37 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

2 INŠTITÚT VEKU A NEPRÍČETNOSTI

Vek a nepríčetnosť ako hlavné určovatele trestnej zodpovednosti dodnes predstavujú kľúčovú oblasť trestného práva. Podávajú nám komplexný pohľad na osobu ako subjekt trestného práva a priamo determinujú na základe kritérií veku a duševno-psychickej príčetnosti jej spôsobilosť byť trestne zodpovednou za spáchané činy. Problematika veku a nepríčetnosti sa v našom trestnom práve neustále revidovala a skúmala s morálnou otázkou spravodlivosti a humanity. V trestných kódexoch bol inštitút veku a nepríčetnosti upravovaný pod spoločným pojmom ako okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť.

2.1 Historický kontext skúmania veku na našom území v 20. storočí

Predtým, ako sa začnem venovať téme tejto kapitoly, je nevyhnutné aby sme naštli pojem „spôsobilosť“, nadväzujúc na trestnú zodpovednosť z prvej kapitoly. Keď hovoríme o „fyzickej osobe“, máme na mysli každého jednotlivca, ktorý existoval od svojho počatia (nascitura)²⁴ až po svoju smrť. Ľudia a fyzické osoby majú zvyčajne dva základné typy spôsobilostí. Tie prvé zohľadňujú prirodzené práva a povinnosti, ktoré sú spojené s narodením človeka. Druhý typ spôsobilosti spojený s plnou právnou zodpovednosťou sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roku života, prípadne výnimočne skôr, ako je napríklad uzavretia manželstva. Okrem spomenutých dvoch typov spôsobilostí existuje aj tzv. deliktuálna spôsobilosť, ktorá sa chápe ako právna zodpovednosť jednotlivca nielen následky za svoje protiprávneho konania.²⁵ V spojitosti s tým nám trestný zákon vymedzuje okolnosti, ktoré spôsobujú vznik právnej zodpovednosti fyzickej osoby, pričom sa osobitne nezaobrá obšírnejším výkladom ich zániku. Všeobecne platí, že smrťou fyzickej osoby zaniká aj jej možnosť byť deliktuálne spôsobilou. Predpokladom deliktuálnej spôsobilosti je príčetnosť a dosiahnutý zákonom stanovený vek. Za trestne zodpovedného môžeme označiť páchatel'a po zohľadnení rôznych charakteristických kritérií.

²⁴ Judikát: „Podľa ústavy nasciturus nie je subjektom práva, ktorému patrí základné právo na život podľa čl. 15 ods. 1 prvej vety ústavy. Nasciturus sa síce môže stať subjektom práva ex tunc, a teda ex tunc aj nositeľom základných práv, avšak pod podmienkou, že sa narodí živý.“ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 4. decembra 2007, sp. zn. PL. ÚS 12/01.

²⁵ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2006, s. 118.

Ako predobraz si vezmime všeobecného, špeciálneho a konkrétneho páchatel'a. V prípade všeobecného páchatel'a musia byť splnené dva predpoklady a to je vek a príčetnosť. Špeciálny páchatel' musí mať určitú spôsobilosť alebo postavenie, napríklad byť občanom Slovenskej republiky v prípade trestného činu za vlastizradu. U konkrétneho páchatel'a sa vyžaduje prítomnosť určitej špecifickej vlastnosti z jeho strany. Napríklad pri trestnom čine vraždy novorodenca matkou je potrebné, aby mala páchatel'ka vo vzťahu k novorodencovi postavenie matky.²⁶

Trestná zodpovednosť osoby často súvisí s úrovňou jej vyspelosti, ktorá je ovplyvňovaná psychologickými, sociálnymi či biologickými ukazovateľmi. Keďže je už stáročiami známe, že u každého jednotlivca sa duševné schopnosti vyvíjajú postupným a jedinečným spôsobom, bolo by príliš náročné, priam až nemožné, aby bola osoba, ktorá spáchala trestný čin, individuálne podrobená skúmaniu, či dosiahla potrebný stupeň zrelosti na vyvodenie trestnej zodpovednosti za konkrétny trestný čin.

V dôsledku toho mnohé trestné zákony, vrátane tých, ktoré boli v minulosti na Slovensku účinné, stanovujú vopred určený vek trestnej zodpovednosti.²⁷ Takýto vek slúži ako všeobecné kritérium, pričom sa predpokladá, že osoby, ktoré dosiahnu istý vek, sa považujú dostatočne zrelé na to, aby sa z pohľadu práva stali zodpovednými za svoje trestné činy, inak povedané, aby sa stali „subjektom trestného činu“. Stanovenie pevného veku zjednodušuje súdne konanie, a contrario ním ale nemusí dôjsť k úplnému zachyteniu nuáns vyspelosti a duševného vývoja s prihliadnutím na konkrétnych jednotlivcov.

Riešenia zásadnej otázky podmienok trestnej zodpovednosti, z ktorej zákonodarca vychádza, speje z nenavrátilného predpokladu, kedy osoby, ktoré nedosiahli určený vek, nemajú plnú schopnosť na rozpoznanie a uvedomenie si následkov svojho konania, a teda ich potrestanie by bolo z morálneho hľadiska neprimerané a nespravodlivé. Z toho dôvodu je primeranosť zákonom stanovenej hranice veku podmienkou trestnej zodpovednosti, rovnako aj zodpovednosti za vinu. Len sociálne vyspelý jedinec môže byť páchatel'om, ktorý je plne schopný sebauvedomenia, s čím je spojené nesenie si

²⁶ KLÁTIK, J.: *Trestné právo hmotné : všeobecná časť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2020, s. 78.

²⁷ FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovej Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 75.

vlastných následkov a dôsledkov trestnej zodpovednosti za spôsobené konanie. Negatívne vymedzené, osoba, ktorá takýto vek nedosiahla, nemôže byť plne zodpovednou pre nedostatočný stupeň určovacej a rozpoznávacej spôsobilosti. Dosiahnutie sociálnej zrelosti nenastáva narodením, ale je výlučne spojené s biologickým vývojovým procesom, ako aj sociálnym a psychickým dospievaním u človeka.²⁸

Po vzniku Československej republiky v roku 1918 bolo na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi dočasne uplatňované uhorské právo, a to konkrétne uhorský trestný zákon z roku 1878 a uhorský zákonník o priestupkoch z roku 1879. Zákonodarcovia s prihliadnutím na vtedajšie pomery ustanovili hranicu trestnej zodpovednosti za spáchaný trestný čin alebo priestupok dovŕšením dvanásteho roku veku, v § 83 Trestného zákona. Následne v § 84 ustanovili, že osoba, ktorá v dobe spáchania trestného činu alebo priestupku bola staršia ako dvanásť rokov, ale mladšia ako 16 rokov, a nemala rozlišovaciu schopnosť dostatočne potrebnú na zistenie viny svojho činu, nie je trestne zodpovedná. Takýto mladistvý však musel byť umiestnený do nápravno-výchovného ústavu, ktoré musel opustiť po dovŕšení dvadsiateho roka veku.²⁹

V rámci danej problematiky sa nám z obdobia prvej Československej republiky vynára aj otázka postavenia a trestania mladistvých s prihliadnutím na ich vek a taktiež rozumovú vyspelosť. Proces trestania mladistvých nadväzuje na trestnú zodpovednosť, ktorá má zásadný význam pri určovaní ich postavenia, ako osoby zodpovednej za svoje konanie. Hoci sa mladiství nachádzajú na pomedzí detstva a dospelosti, aj napriek tomu ich činy nemožno brať na ľahkú váhu. Uložený trest by mal pre nich predstavovať preventívne opatrenie, ktoré odrádza takýchto páchatel'ov od páchania ďalších trestných činov. Diskusia v rámci trestania mladistvých spočíva aj v otázke spravodlivosti, kedy pravidlá, a tak aj predpisy musia platiť rovnako pre všetkých ľudí, ktorí spáchali trestný čin, bez ohľadu na vek.

Prijatie zákona č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou v roku 1931 predchádzalo unifikácii právnych predpisov v danej oblasti. Cieľom zákona bola náprava a výchova mladistvých páchatel'ov trestných činov s úmyslom ich pripraviť na

²⁸ ORAVCOVÁ, J.: Sociálna psychológia. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004, s. 80.

²⁹ FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovnej Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 72.

občiansky život, a nie ich len výlučne trestať za spáchané činy. Rovnako im mal zákon poskytnúť možnosť nápravy a prevýchovy, pretože zákonodarca nevidel zmysel a nezakladal si len na tzv. odplatnom trestaní za spáchaný protiprávny čin. Trestné právo mladistvých sa od trestného práva „dospelých“ líšilo najmä v zameraní sa na úpravu konkrétnych otázok, a preto si získalo postavenie zákona *lex specialis* voči trestnému zákonu.

Tento zákon upravoval postavenie dvoch typov osôb, a to osoby mladistvé a osoby nedospelé. Podľa zákona bol mladistvým ten, kto spáchal čin, keď mal štrnásť rokov, ale ešte nedovršil osemnásť rokov a nedospelé, trestne nezodpovedné, boli osoby, ktoré v čase spáchania trestného činu nedovršili ešte ani štrnásť rok veku.³⁰ Vek trestnej zodpovednosti tak bol teda stanovený na štrnásť rokov.³¹ Na to, aby bol mladistvý považovaný za trestne zodpovedného, si musí sám uvedomovať protiprávnosť svojho spáchaného činu a podľa toho svoje konanie aj vedieť riadiť.

Zákon upravoval trestné stíhanie mladistvých a zároveň jemu prislúchajúce súdne konanie. Zmenou bola dotknutá aj organizácia súdnictva, konkrétne zriadením súdov pre mladistvých. Následnými zmenami sa v praxi zakotvilo, že okresné sudy menovali konkrétneho sudcu pre mladistvých, zriaďoval sa aj osobitný senát, ktorý sa zaoberal výlučne prípadmi mladistvých.³² Zmena neobišla ani prokuratúru, kde boli vymenovaní prokurátori vykonávajúci svoju funkciu so zameraním sa na mládež.³³ Aby sa zabránilo interakcii mladistvých páchatel'ov s dospelými páchatel'mi, okresné a krajské sudy boli v rámci možností oddelené.³⁴ Riadiacou myšlienkou trestného práva nad mládežou bolo čo najmenej trestať a čo najviac vychovávať, v prípade potreby využiť kombináciu oboch.

Po prijatí Ústavy 9. mája sa úprava vtedajšej legislatívy, po prebratí moci komunistami, stala jednou z priorít vtedajšieho režimu. Bolo preto dôležité aby bola prijatá taká zákonná zmena, ktorá by v nadväznosti na spoločenskú situáciu reflektovala záujmy komunistického smerovania v Československu. V júni 1948 rokoval Ústredný

³⁰ MIŘIČKA, A. - SCHOLZ, O.: *O trestním soudnictví nad mládeží, Komentované zákony Československé republiky*. Praha : Československý Kompas., 1932, s. 5.

³¹ Pozri § 1 zákona č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou.

³² Pozri § 30 ods. 3, zákona č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou.

³³ Pozri § 31 zákona č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou.

³⁴ Pozri § 13 ods. 2, zákona č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou.

výbor Komunistickej strany Československa o zmene právneho systému, počas ktorého prvý komunistický prezident Československa Klement Gottwald vyhlásil, že je potrebné „zlikvidovať nemožnú situáciu“, v ktorej sa nachádzajú československé zákony, ešte z čias Márie Terézie. Touto udalosťou sa začala významná právnická dvojročnica (1948-1950), počas ktorej vláda uložila ministerstvu spravodlivosti povinnosť vypracovať návrhy zákonníkov. Zmeny sa mali týkať najmä hmotnoprávných a procesnoprávných noriem, ktoré odzrkadľovali vtedajšie sociálne a hospodárske pomery.

Výsledkom okrem kodifikácie nového občianskeho poriadku bolo aj prijatie Trestného zákona č. 86/1950 Zb., Trestného poriadku č. 87/1950 Zb. a Trestného zákona správneho č. 88/1950 Zb., ktoré pre vtedajšie Československo znamenali historicky prvú kodifikáciu trestného práva.³⁵

Do nového Trestného zákona č. 86/1950 Zb., ktorý odstránil trestnoprávny dualizmus a nahradil kodifikáciu trestnej zodpovednosti mladistvých, sa prevzala len tá časť z predchádzajúcej úpravy, ktorá sa danej problematiky týkala. Vzhľadom na dané obdobie išlo o unifikačný zákon, ktorý dokopy spojil trestné právo na území Čiech, Sliezska a Moravy a taktiež na území Slovenska, okrem toho aj roztrieštené zákony upravujúce trestné právo vojenské a pre mládež. Prvý československý trestný zákon oproti predošlej úprave zvýšil hranicu trestnej zodpovednosti zo štrnástich na pätnásť rokov a zároveň ju definoval ako „absolútnu“.³⁶

Od toho dňa sa trestná zodpovednosť v dôsledku vykonaných činov vyvodzovala vždy bez ohľadu na to, do akej miery bola osoba mladistvého páchatel'a vyspelá. Znamenalo to, že nadobudnutie určitého veku v čase spáchania trestného činu bolo jedinou podmienkou trestnej zodpovednosti v rámci nasledovného uloženia trestnej sankcie. Relevantnou však naďalej ostala všeobecná úprava skúmania nepričetnosti či zmenšenej nepričetnosti.

V období novovybudovanej socialistickej spoločnosti, vzhľadom na napredujúci stav bolo potrebné prijať nové trestné kódexy, medzi ktoré patril aj socialistický trestný

³⁵ SKALOŠ, M.: *Právny poriadok Československa v rokoch 1948-1989*. Banská Bystrica : Belianum, 2021, s. 309.

³⁶ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 122.

zákon č. 140/1961 Zb.. Vek osoby tak aj naďalej zohrával v trestnom práve kľúčovú úlohu. Hranica trestnej zodpovednosti ostala nepozmenená, nakoľko osoby mladšie ako pätnásť rokov sa považovali z pohľadu práva na nevyspelé a neschopné plne pochopiť následky svojho konania a ovládať svoje správanie.³⁷ Z toho dôvodu nie sú považované trestne zodpovednými za svoje spáchané činy. Namiesto trestu im trestný zákon dovoľoval uložiť ochrannú výchovu, ak spáchali čin, za ktorý by bola v ich prípade dospelá osoba potrestaná trestom odňatia slobody. Takéto opatrenie sa vzhľadom na vtedajšiu úpravu povinneuložilo v prípade spáchania závažného trestného činu, za ktorý zákon stanovil trest smrti, a to aj u osoby, ktorá dovŕšila dvanásť rokov.³⁸

Trestná zodpovednosť tak nastala nasledujúci deň po dovŕšení pätnástich narodenín mladistvého. Odchýlkou od všeobecnej trestnej zodpovednosti je úprava trestania mladistvých, ktorí v dobe spáchania činu dovŕšili pätnásť rokov, ale stále nie osemnásť rok. Pri rozhodovaní o trestných činoch páchaných mladistvou osobu, súd prihliada na osobitnú starostlivosť, ktorá bola socialistickou spoločnosťou venovaná mládeži. O ich nápravu sa predovšetkým starali rôzne spoločenské organizácie, najmä Československý svaz mládeže alebo Revoluční odborové hnutí.³⁹

Veková hranica trestnej zodpovednosti v rámci trestného zákona z roku 1961 ostala nezmenená až do jeho platnosti, konkrétne 31. decembra 2005. Medzi odbornou verejnosťou aj po významnom medzníku v našich dejinách, ku ktorému nepochybne patrí november roku 1989, vznikali spontánne debaty s myšlienkou prípadnej zmeny zákonom stanoveného veku. Predovšetkým z hľadiska ekvivalencie s poznatkami modernejšej právnej vedy i poznatkami, ktoré úzko súvisia s vednými odbormi psychológie, kriminológie, psychiatrie alebo pedagogiky. Takéto návrhy a vznikajúce debaty boli v spoločnosti rozprúdené zväčša po spáchaní obzvlášť násilného trestného činu osobou mladšou ako pätnásť rokov, ktorej následkom konania bola spôsobená smrť inej osobe.⁴⁰

2.2 Otázka trestnej zodpovednosti podľa veku de lege lata

³⁷ Pozri § 11 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

³⁸ Pozri § 86 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

³⁹ ČÍČ, M.: Československé trestné právo ako súčasť trestnej politiky. Bratislava : OBZOR, 1976, s. 76.

⁴⁰ MADLIAK, J.: *Trestné právo hmotné – všeobecná časť*: I. Základy trestnej zodpovednosti. Košice : ATOM computers, 2000, s. 127.

Inými slovami označované aj ako okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť sú upravené v terajšom trestnom zákone v treťom oddiele druhého dielu 1. hlavy všeobecnej časti, pod ktoré zaradujeme nepríčetnosť a vek, resp. nedostatok veku. Dolná hranica veku v rámci trestnej zodpovednosti je na Slovensku zákonom pevne stanovená. Trestný zákon odo dňa nadobudnutia jeho účinnosti, 1. januára 2006, platný na území Slovenska, nahradil zákon č. 140/1961 Zb., ktorý v § 11 ustanovoval, že „*Kto v dobe spáchania činu nedovršil pätnásť rok svojho veku, nie je trestne zodpovedný*“.⁴¹

Toto ustanovenie bolo prevzaté do českého právneho poriadku, avšak slovenskí zákonodarcovia upravili vekovú hranicu trestnej zodpovednosti, a to znížením o jeden rok, úpravou v § 22, ods. 1 „*Kto v čase spáchania činu inak trestného nedovršil štrnásť rok svojho veku, nie je trestne zodpovedný*“.⁴² Osoby mladšie ako štrnásť rokov preto nie sú trestne zodpovedné za svoje činy, aj keď takáto osoba vykonala čin, ktorý spĺňa znaky trestného činu. Takéto konanie sa označuje ako konanie vylučujúce trestnú zodpovednosť, pretože neboli splnené všetky kritéria skutkovej podstaty trestného činu, čo je v danom prípade nedostatočný vek páchatel'a.

Podľa výkladového ustanovenia § 136 Trestného zákona, sa trestná zodpovednosť začína dňom nasledujúcim po dosiahnutí štrnástych narodenín.⁴³

Okrem zníženia veku trestnej zodpovednosti z 15 na 14 rokov, zákonodarcia diferencoval páchatel'a trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 Trestného zákona zmenou podmienky trestnej zodpovednosti v § 22 ods. 2 Trestného zákona, ktorá vyžaduje, aby páchatel' dosiahol vek pätnásť rokov, čím sa až vtedy stane z pohľadu práva trestne zodpovedným.⁴⁴

Trestný zákon prinavrátil obdobný právny stav z medzivojnového obdobia bývalého Československa a to vytvorením kombinácie relatívnej trestnej zodpovednosti a absolútnej trestnej zodpovednosti.⁴⁵ Kým pri absolútnej trestnej zodpovednosti je charakteristická jej pevne stanovená dolná veková hranica bez ohľadu na vyspelosť

⁴¹ Pozri § 11 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁴² Pozri § 22 ods. 1, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁴³ KLÁTIK, J.: *Trestné právo hmotné : všeobecná časť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2020, s. 80.

⁴⁴ Pozri § 22 ods. 2, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁴⁵ FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovej Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 78.

daného jedinca, pri trestnej zodpovednosti relatívnej je v súvislosti s tým spájaná podmienená spôsobilosť daného jedinca byť trestaným, a to s prihliadnutím na jeho psychickú alebo mentálnu vyspelosť chápania, či už významu alebo dôsledkov svojho konania.

Za mladistvého sa na základe § 94 ods. 1 Trestného zákona, považuje osoba, ktorá v dobe spáchania trestného činu prekročila štrnásť rok, ale nie osemnásť rok veku. Hovoríme o tzv. špeciálnej trestnej zodpovednosti, ktorá je zakotvená v § 95 ods. 1, kedy osoba, v danom prípade mladistvý, ktorý je mladší ako pätnásť rokov a v dobe spáchania činu nedosiahol určitý stupeň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol vôbec rozpoznať jeho protiprávnosť, a tak ovládať svoje konanie, nie je za taký spáchaný čin trestne zodpovedným.⁴⁶ Tu sa premieta vyššie spomenutá relatívna trestná zodpovednosť, vychádzajúc z presvedčenia, že mladistvé osoby majú z hľadiska dospievania rôznu úroveň svojho duševného vývoja.

Preto by sa u mladistvých, ktorí nedosiahli pätnásť rokov, mala posudzovať ich individuálna rozumová a taktiež mravná vyspelosť, aby sa tým zistilo, či sa môžu považovať za trestne zodpovedných. Na osobu, ktorá presiahne osemnásť rok veku, sa deň po jej narodeninách, z pohľadu práva hľadí už ako na plne trestne zodpovednú osobu, a nie mladistvého.⁴⁷

Náš Trestný zákon rozlišuje aj osoby, ktoré sú blízke osobám mladistvým a to pod podmienkou, že dovърšili osemnásť rokov, ale neprekročili dvadsaťjeden rok. Ďalšou výnimkou, ktorú zákon v § 127 ods. 3 špecifikuje, je osoba vyššieho veku, ktorá sa na účely trestného zákona rozumie osobou staršou ako šesťdesiat rokov.⁴⁸

Význam rozdielu medzi týmito vekovými skupinami spočíva v tom, že ak trestný čin spácha páchatel', ktorý sa z hľadiska trestného práva považuje za osobu staršiu, teda vyššieho veku alebo osobu blízku mladistvému veku, ide v danom prípade o poľahčujúcu okolnosť v rámci ustanovenia § 36 písm. d), kedy má táto skutočnosť vplyv na rozumovú alebo vôľovú vyspelosť páchatel'a pri spáchaní trestného činu.⁴⁹

⁴⁶ Pozri § 95 ods. 1, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁴⁷ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021, s. 128.

⁴⁸ Pozri § 127 ods. 3, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁴⁹ Pozri § 36 písm. d), zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

V rámci platnej úpravy trestného zákona nie je samotný vek trestnej zodpovednosti doposiaľ v žiadnom jeho ustanovení limitovaný hornou hranicou, z čoho je teda zjavné, že fyzická osoba podlieha trestnej zodpovednosti až do svojej smrti.

2.3 Historický kontext skúmania nepričetnosti na našom území v 20. storočí

Nie každá osoba môže byť trestne zodpovedná za čin, ktorý spáchala. Môže byť ňou len taká osoba, ktorá je v dobe spáchania daného činu považovaná za pričetnú. Pod pričetnosťou rozumieme schopnosť osoby rozpoznať a byť plne vedomou rozhodovania sa v rámci uskutočňovaného konania, ktorým svojou činnosťou sleduje určitý cieľ. Páchateľ je teda plne pri zmysloch, s uvedomením si svojej činnosti, vie aj k akému výsledku môže viesť a vykonáva ju svojim vlastným rozhodnutím.

Subjektom trestného činu nemôže byť taký páchateľ, ktorý by protiprávny čin spáchal v stave nepričetnosti. Opakom je teda nepričetnosť, ktorou sa označuje duševný stav, počas ktorého si páchateľ nie je schopný uvedomovať svoje konanie alebo ho dostatočne ovládať. Ak je ale osoba v stave nepričetnosti, stáva sa trestne zodpovednou v prípade, ak si tento stav pri spáchaní trestného činu úmyselne privodí s cieľom spáchať trestný čin.⁵⁰

Pričetnosťou sa vyžaduje, aby páchateľ disponoval plnou rozpoznávacou (duševnou) a taktiež ovládacou (fyzickou) schopnosťou. Rozpoznávaciu schopnosť, t.j. schopnosť chápať dôsledky svojho konania ako aj jeho sociálnych dôsledkov v rámci spoločnosti je u duševne chorých páchateľov alebo u páchateľov s vyšším stupňom mentálnej retardácie výrazne znížená, v niektorých prípadoch aj úplne stratená.

Konzumácia alkoholu alebo iných návykových látok môže krátkodobo spôsobiť zníženie rozpoznávacej schopnosti. V takýchto prípadoch súd nariadi páchateľom trestných činov spáchaných pod vplyvom alkoholu podrobiť sa ochrannému liečeniu namiesto trestu za opilstvo, alebo aj súbežne s ním. Ovládacia schopnosť riadiť svoje správanie sa môže rovnako znížiť alebo úplne stratiť aj vtedy, ak sa psychicky zdravý a triezvy človek ocitne v úplne mimoriadnej situácii, ktorá má za následok zmenu

⁵⁰ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2006, s. 126.

vzorca jeho správania na krátku dobu.⁵¹ Príkladom môže byť vražda v afekte, ako pomsta vykonaná rodinným príslušníkom obete trestného činu znásilnenia.

Rovnako ako vek, tak aj určovanie príčetnosti patrí k nosným pilierom formovania trestnej zodpovednosti. Vzhľadom na právny dualizmus sa uhorský trestný zákonník na Slovensku a Podkarpatskej Rusi venoval problematike príčetnosti v I. diele, v rámci všeobecných ustanovení, ako dôvodom vylučujúcim alebo zmierňujúcim trestnosť a taktiež v VII. kapitole, ako dôvodom vylučujúcim alebo zmierňujúcim pričítateľnosť. Zákon stanovoval, že čin nemohol byť pričítaný osobe, ak ho spáchala v bezvedomí alebo za trvania takej duševnej poruchy, počas ktorej nebola schopná určovať svoju vôľu slobodne. Negatívne menoval situácie, v rámci ktorých boli stanovené podmienky, po splnení ktorých došlo k vylúčeniu príčetnosti. Menovanými podmienkami bola porucha vedomia, nedostatok veku, porucha mysle a vývoj pri osobách postihnutými rečovou alebo sluchovou vadou.

Problematika príčetnosti počas medzivojnového obdobia Československa, vzhľadom na úpravu znaleckého dokazovania, pripadala pod rozhodovaciu činnosť Najvyššieho súdu 1. Československej republiky. Súd zohral významnú úlohu pri odstraňovaní a riešení konfliktov pri aplikácii rôznych inštitútov, ktoré boli spôsobené pretrvávajúcim duálnym právnym systémom v oblasti trestného práva.⁵²

Právnickou dvojročnicou počas ktorej bol prijatý trestný zákon č. 86/1950 Zb., ktorý stav nepříčetnosti definoval vo svojom ustanovení § 11 nasledovne, „*ten kto pre svoju duševnú poruchu nemohol rozpoznať, že jeho konanie je pre spoločnosť nebezpečné, alebo ovládať svoje konanie, nie je za taký trestný čin trestne zodpovedný.*“⁵³ Týmto zákonom došlo k novému, tzv. materiálnemu poňatiu trestného činu, ktorý spočíval na zásade „*nullum crimen sine lege*“⁵⁴.

⁵¹ IVOR, J.: *Repetitórium trestného práva*. 5. Vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021, s. 31.

⁵² FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovéj Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, 86.

⁵³ Pozri § 11 zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

⁵⁴ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 52.

V prípade stavu blízkeho nepríčetnosti, tzv. zmenšenej príčetnosti, na ňu zákonodarca neprihliadal ako na poľahčujúcu okolnosť a páchatel' tak niesol plnú zodpovednosť za svoje konanie.

Zmena nastala až prijatím novely trestného zákona č. 63/1956 Zb., ktorá do právnej úpravy vniesla formuláciu zmenšenej príčetnosti. Vzťahujúcim ustanovením bol § 21 písm. a), kedy sa také konanie klasifikovalo ako poľahčujúca okolnosť, pokiaľ stav nebol spôsobený pozitím alkoholu, ktorým sa sám páchatel' privodil do takejto situácie.⁵⁵

Duševná porucha podľa vtedajšej právnej úpravy tkvie buď v trvalej duševnej chorobe (choromyseľnosť) alebo v dočasnej poruche duševnej činnosti (hypnóza), nestačila tak len zanedbaná výchova u daného páchatel'a. Dôsledkom čoho bol nedostatok duševných schopností, medzi ktoré patrí jednak rozumová, t.j. intelektuálna schopnosť (vedieť rozpoznať) a vôľová schopnosť (vedieť ovládať). Na to, aby bola naplnená podstata nepríčetnosti, stačí, ak chýba jedna z dvoch vyššie uvedených schopností. Odkazuje na to spojka „alebo“ v § 11, kedy došlo v rámci niektorých prípadoch nepríčetnosti k záveru, že páchatel' nebol schopný vladať svoje konanie, aj napriek tomu, že rozpoznával svoje okolie. Bolo teda potrebné, aby bola osoba nepríčetnou výslovne len v čase spáchania daného činu. Ak by k tomu došlo v neskoršom čase, malo by to iba procesný následok, ktorým bolo prerušenie trestného konania.⁵⁶

K zisteniu páchatel'ovej duševnej poruchy bolo v súdnom konaní potrebné vyžiadanie si znaleckého posudku od lekárov, nakoľko šlo o objasnenie takých skutočností, ku ktorým zo zákona vyplývajú odborné znalosti.⁵⁷ Takýto znalecký posudok o psychickom stave obvineného bol z hľadiska záväznosti súdu len smerodajný, a tak sa súd mohol odchýliť od zistení znalcami, teda sa voči nemu mohol ohraďiť svojim nesúhlasom, avšak len po riadnom odôvodnení svojich odchýlok.

⁵⁵ Pozri § 21 písm. a), zákona č. 63/1956 Zb. ktorým sa mení a dopĺňa trestný zákon č. 86/1950 Zb..

⁵⁶ KOLEKTÍV AUTOROV KATEDIER TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Československé trestné právo : celoštátna vysokoškolská učebnica Zv. 2, Osobitná časť*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, s. 62.

⁵⁷ Pozri § 80 zákona č. 87/1950 Zb. o trestnom súdnom konaní.

Iný význam sa kládol v situácii, keď sa osoba privedie do stavu nepričetnosti, hoci aj z nedbanlivosti, požitím alkoholického nápoja alebo iného omamného prostriedku, počas ktorého dôjde k spáchaniu trestného činu. Príkladom môže byť spáchanie vraždy, podľa § 216, ktorá sa kvalifikovala a trestala ako trestný čin opilstva podľa § 186.

Ak by sa páchatel' úmyselne privedol do stavu opitosti s úmyslom spáchať trestný čin v danom stave (*actio libera in causa dolosa*),⁵⁸ bol zodpovedný za ten daný trestný čin, pre vykonanie ktorého sa opil. Príkladom môže byť osoba, ktorá sa na to, aby spáchala úmyselnú vraždu, opila, kedy bude v konečnom dôsledku trestaná za vraždu a nie trestný čin opilstva. Podmienkou ale bolo, že musel byť daný trestný čin spáchaný úmyselne. Obdobne je to aj pri spáchaní trestného činu z nedbanlivosti, kedy sa páchatel' privedol do stavu opitosti vlastným nedbanlivým konaním (*actio libera in causa culposa*),⁵⁹ a na spáchanie daného trestného činu postačovalo konanie z nedbanlivosti, napr. použitie motorového vozidla, ak bol vodič v opitom stave a počas jazdy niekoho usmrtil (§ 222 ods. 2).⁶⁰ Vnútorň psychický stav páchatel'a k jeho protiprávnemu konaniu a zavineniu, konkrétne v danom prípade z nedbanlivosti, bol postačujúcim k naplneniu obligatórneho znaku skutkovej podstaty trestného činu (subjektívna stránka).

Predchádzajúci trestný zákon z roku 1950 sa začiatkom 60-tych rokov aj napriek svojim novelizáciám, zdal v mnohých ohľadoch nevyhovujúci, kedy bol od roku 1961 nahradený novým trestným kódexom. Pričetnosťou sa aj naďalej rozumela spôsobilosť byť páchatel'om trestného činu, ktorá sa odvíjala od duševných schopností daného páchatel'a. Trestný zákon síce sám definoval úpravu pričetnosti ako takej, avšak danému inštitútu v § 12 ods.1, venoval pozornosť tým, že vymenúval dôvody jej vylúčenia. *„Kto pre duševnú poruchu v dobe spáchania činu nemohol rozpoznať jeho nebezpečnosť pre spoločnosť alebo ovládať svoje jednanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný“*.⁶¹

⁵⁸ *Actio libera in causa dolosa*, znamená, že sa páchatel' sám privedol do stavu nepričetnosti s úmyslom spáchať trestný čin, a to požitím alkoholického nápoja alebo iným omamným prostriedkom

⁵⁹ *Actio libera in causa culposa*, znamená, že sa páchatel', ktorý spáchal trestný čin z nedbanlivosti, privedol do stavu nepričetnosti sám z nedbanlivostného dôvodu.

⁶⁰ Pozri § 222 ods. 2, zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

⁶¹ Pozri § 12 ods. 1, zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

A nasledovne v § 12 ods. 2 prinášal opätovnú úpravu ako pri predošlom trestnom zákone z roku 1950, v rámci zavinennej nepričetnosti, ktorá bola vyvolaná požitím alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku. „*Ustanovenie odseku 1 sa nepoužije, ak sa privedie páchatel' do stavu nepričetnosti, aj keď z nedbanlivosti, požitím alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku*“.⁶² Inak povedané, páchatel' bol za spáchaný trestný čin v stave opilstva plne trestne zodpovedným. Táto koncepcia bola do trestného zákona z roku 1950 a 1961 prevzatá po vzore sovietskeho práva, s odôvodňujúcou správou, že je potrebné zakročiť proti vyčíňaniu a páchaniu trestných činov pod vplyvom alkoholu a tak bojovať proti alkoholizmu.⁶³

Zodpovednosť spáchaného trestného činu v stave opitosti sa podľa § 12 ods. 2 vyvodzovala skúmaním a posudzovaním buď podľa *actio libera in causa dolo*, *actio libera in causa culposa* alebo plnou zodpovednosťou.

Postupná zmena politickej situácie počas 90-tych rokov priniesla v rámci novelizácie trestného zákona z roku 1961 vypustenie ods. 2 § 12 vtedajšej právnej úpravy nepričetnosti a to konkrétne novelou č. 557/1991 Zb.. Okrem vypustenia konkrétneho odseku bola do TZ pridaná osobitná úprava trestného činu opilstva, a to v § 201 zakotvením skutkovej podstaty daného trestného činu.

Za v poradí ďalší zlom spojený s novelizáciou považujeme aj formulačnú zmenu, spočívajúc nahradením pôvodného textu slov „*požitím alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku*“⁶⁴ slovami „*vplyvom návykovej látky*“. Do zákona bola tak vnesená presná definícia podstaty chápania návykovej látky, ktorá je totožná s tou dnešnou upravenou v § 130 ods. 5 TZ. „*Návykovou látkou sa na účely tohto zákona rozumie alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie.*“⁶⁵

2.4 Otázka nepričetnosti de lege lata

⁶² Pozri § 12 ods. 2, zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

⁶³ ČIČ, M.: *Československé trestné právo - vysokoškolská učebnica pre právnické fakulty vysokých škôl*. Bratislava : Obzor, 1983, s. 111.

⁶⁴ Pozri § 12 ods. 2, zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

⁶⁵ Pozri § 201 písm. a), zákona č. 557/1991 Zb. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon.

Páchateľom trestného činu môže byť vzhľadom na terajšiu úpravu trestného práva, odhládnuť od podmienky prekročenia štrnásteho roka veku, fyzická osoba, teda každý človek od svojho narodenia až po smrť, ktorý bol v čase spáchania konkrétneho činu plne príčetný, uvedomujúc si svoje konanie a jeho nasledovné následky. Rovnako ako počas platnej úpravy z obdobia Československa, ani terajší Trestný zákon nedefinuje konkrétnu modifikáciu termínu „príčetnosť“. Zákonodarcu ho v § 23 TZ, opätovne vymedzil len v negatívnom ponímaní a to tak, že „*kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak*“.⁶⁶

Na to, aby došlo k naplneniu tohto znaku, musí dôjsť ku kumulácii nasledovne stanovených troch podmienok:

- a) čas, počas ktorého bol čin páchatelom spáchaný; *musí byť preukázateľné, že osoba práve v dobe kedy spáchala trestný čin bola nepríčetná, nestačí že bola nepríčetná pre spáchaním TČ*
- b) duševná porucha u páchatel'a; *dlhodobá alebo prechodná*
- c) páchatel'ova neschopnosť rozoznať protiprávnosť svojho činu alebo absencia ovládania svojho konania; *k naplneniu nepríčetnosti stačí aby chýbala jedna z vyššie uvedených zložiek*⁶⁷

Duševná porucha, inými slovami aj ako psychická porucha, je z hľadiska poňatia široký pojem, ktorý v sebe zahŕňa rôzne stavy, ktoré vedú k ovplyvneniu myšlienok, emócií a celkového správania človeka. Často označovaná aj ako odchýlka správania u daného jednotlivca od normy, ktorá môže byť z hľadiska svojho charakteru dlhodobá alebo prechodná. Zahŕňa v sebe pojmy ako duševná choroba (schizofrénia, senilná depresia), chorobný duševný stav (psychopatia, rôzne vývojové poruchy) alebo krátkodobá duševná porucha (alkoholická opojenosť, epizodické duševné poruchy

⁶⁶ Pozri § 23 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁶⁷ KLÁTIK, J.: *Trestné právo hmotné : všeobecná časť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2020, s. 79.

v priebehu chronických nervových chorôb ako napr. migréna alebo epileptický záchvat).⁶⁸

Ovládacia schopnosť a rozoznávacia schopnosť sú dva kľúčové pojmy v trestnom práve, týkajúce sa schopnosti páchatel'a v čase spáchania činu vedieť regulovať svoje správanie a byť schopný voliť medzi rôznymi alternatívami konania, pričom sa zohľadňuje vôľová kontrola páchatel'a, alebo schopnosť vedieť rozpoznať závažnosť svojho činu, pričom sa zohľadňuje intelektuálna stránka fungovania páchatel'a. Obe tieto schopnosti sú rozhodujúcimi aspektmi pre posúdenie trestnej zodpovednosti pri danom páchatel'ovi, ktoré prislúchajú organom činným v trestnom konaní. OČTK alebo súd v kontexte úpravy obmedzenia spôsobilosti na právne úkony podľa Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. nie je konkrétnou limitáciou pri posudzovaní stavu nepríčetnosti viazaný.

Posudzovanie prináleží znalcovi z odboru psychiatrie, ktorý v znaleckom posudku zohľadňuje rôzne faktory, medzi ktoré patrí:

- vplyv alkoholu drog, alebo iných látok
- predošlé duševné poruchy páchatel'a a ich nasledovná liečba
- celkový duševný stav páchatel'a počas doby spáchania činu
- povaha a závažnosť spáchaného činu⁶⁹

Dôležité je však poznamenať, že celá táto činnosť nie je sprevádzaná posudzovaním na základe jednotného testu, ale individuálnym skúmaním ovládacej a rozoznávacej schopnosti v každom jednotlivom prípade.

V kontexte právnej teórie a praxe je nevyhnutné rozlišovať medzi stavom nepríčetnosti a stavom zmenšenej nepríčetnosti. Osoba v stave zmenšenej nepríčetnosti je schopná vo výrazne zmenšenej miere rozoznávať protiprávnosť svojho konania a taktiež ovládať svoje konanie v obmedzenej miere. Pri porovnaní príčetnosti a zmenšenej príčetnosti je evidentné, že v stave zníženej príčetnosti nedochádza k úplnej strate rozoznávacej a ovládacie schopnosti, ale len k ich výraznému zníženiu. Toto

⁶⁸ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021.

⁶⁹ DESET, M.: *Dokazovanie v trestnom konaní – Znalec – Judikatura*. Žilina : EUROKÓDEX, s.r.o., 2021, s. 267.

zníženie jednej alebo oboch schopností je podmienkou pre posúdenie konania ako zníženej príčetnosti. V opačnom prípade by sa konanie posudzovalo ako nepříčetnosť. Byť duševne chorým a konať v rámci stavu zmenšenej príčetnosti neznamená automaticky miernejší trest pre páchatel'a, vzhľadom na to, že také konanie nie je považované povinne za poľahčujúca okolnosť.⁷⁰

Pri ukladaní sankcií páchatel'ovi, môže mať spáchanie trestného činu v stave zmenšenej príčetnosti tieto fakultatívne dôsledky:

- mimoriadne zníženie trestu pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej zákonom, ak páchatel' spáchal TČ v stave zmenšenej nepříčetnosti za súčasného uloženia ochranného opatrenia (§ 39 ods. 2 písm. c) TZ)
- upustenie od potrestania páchatel'a prečinu, ktorým nebola spôsobená smrť alebo ťažká ujma na zdraví, v stave zmenšenej nepříčetnosti spolu s uložením ochranného liečenia, neplatí však v prípade ak bol sa uviedol do daného stavu vplyvom návykovej látky (§ 40 ods. 1 písm. c) TZ)
- uloženie ochranného liečenia vzhľadom na to, že je jeho pobyt na slobode spoločensky nebezpečný (§ 73 ods. 2 písm. a) TZ)⁷¹

⁷⁰ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021, s. 126.

⁷¹ KOLEKTÍV AUTOROV: *Trestný zákon s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Bratislava: Nová práca, 2014. s. 53.

3 INŠTITÚT NUTNEJ OBRANY

Právo na ochranu seba samého, svojej rodiny alebo majetku patrí medzi jedno z našich základných morálnych práv, ktoré je prostredníctvom nutnej obrany zakotvené v trestnom zákone. Tento inštitút je svojimi podmienkami v medziach trestného práva striktne ohraničený. Z toho vyplýva, že ignorantia iuris non excusat.⁷² Skutočnosť, že je nutná obrana jedným z inštitútov vylučujúcich protiprávnosť činu inak trestného, je predpokladám každému dobre známa. Pre pochopenie inštitútu nutnej obrany v jeho komplexnosti je kľúčové hĺbkové zmapovanie jeho historického vývoja a jednotlivých zmien v rámci československej trestnoprávnej úpravy počas minulého storočia. Naším cieľom tak je poukázať v tejto kapitole na dôležitosť precízneho uchopenia obsahu a limitov nutnej obrany v kontexte týchto zmien.

3.1 Vývoj inštitútu nutnej obrany do roku 1950

„Nutná obranu sa musí chápať ako spoločensky užitočný inštitút. Obranca pri odvracaní útoku páchatel'a v podstate nahrádza štát a jeho orgány, ktoré nie sú na danom mieste v danom čase schopné poskytnúť napadnutému primeranú ochranu. Hoci si len samotný štát uzurpoval právo na trestný postih a potrestanie páchatel'ov trestných činov, súčasne rešpektovať, že za určitých okolností silné mocenské oprávnenia bude mať aj poškodený, ktorý bol napadnutý páchatel'om. Ak napriek tomuto základnému východisku niekedy dochádza k znevýhodňovaniu napadnutého, možno z určitou mierou znepokojenia konštatovať, že nutná obrana je nedostatočne využívaný zákonným pojmom.“⁷³

Myšlienka, ktorú sme na úvod uviedli, vystihuje ťažisko inštitútu nutnej obrany, ako schopnosti človeka ochraňovať svoj vlastný život zachovaním pudu sebazáchovy. Už rímsky štátnik Marcus Tullius Cicero poukázal na nutnú obranu, vychádzajúc z prirodzeného práva, v rámci ktorého dáva človek na základe svojho ľudského inštinktu prednosť obrane seba a svojich záujmov, než aby mal dopustiť ich poškodenie. Poukázal aj na to, že tým, že pri nutnej obrane ide o prirodzené právo, tento jav

⁷² Slovenský preklad: „neznalosť zákona nikoho neospravedľuje“.

⁷³ FICO, R.: *Nutná obrana*. Nitra : M. Rakovská:J. Adámek, 2001, s. 95.

podstatou chápania prírody vychádza z každého z nás a nie je prechovávaný dedením ani možnosťou nadobudnutia učenívosťou.⁷⁴

Prvá kodifikácia nutnej obrany na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi nastala prijatím Uhorského trestného zákonníka o zločinoch a prečinoch v prvej polovici 20. storočia, ktorý bol na našom území v platnosti od roku 1918 až do prijatia zákona č. 86/1950 Zb..

V kontexte Uhorského TZ spadal daný inštitút pod úpravu VII. hlavy, označovaný ako dôvod vylúčenia alebo zmiernenia trestu. Formujúcim bol § 79, ktorý terajšiu nutnú obranu nazval ako „oprávnenú obranu“, ktorá je potrebná na to, aby sa odvrátil protiprávny a priamo hroziaci útok smerujúci proti osobe alebo majetku napadnutého alebo niekoho iného, alebo útoku ich ohrozujúceho. Oprávnená obrana tak dávala obrancovi možnosť v nej konať výlučne, ak by tým sledoval ochranu svojho života, majetku a záujmov súvisiacich so svojou telesnou integritou, avšak nezahrňujúc ochranu svojej cti.⁷⁵

Sofistikovanosť a pokrokovosť uhorského TZ spočívala v zabezpečení beztrestnosti obrancovi v prípade jeho psychického rozpoloženia, ktorým by došlo k excesu z oprávnenej obrany, ak by konal voči smerujúcemu útoku v strachu, zmätku alebo ľaku.⁷⁶ Cieľom zákonodarcu už v danom období bola predovšetkým ochrana obrancu, a následky spojené s útokom pričítal osobe útočníka.

Inštitút oprávnenej obrany musel pochopiteľne podliehať z dobovej praxe určitým obmedzeniam, ktoré vytyčovali jeho prípustnosť. Prostriedok na zabezpečenie svojej ochrany musel obranca na svoju obranu vyberať v danej situácii z pomedzi všetkých možných pripadajúcich do úvahy tak, aby ním nevznikol veľký nepomer medzi cenou statku, ktorý obranca pri obrane poškodzuje a statkom, ktorý je napadnutý (napríklad ak by bol chlapec kradnúci jablká zo stromu suseda zastrelený susedom, ktorý ho počas toho pristihne).⁷⁷ Žiaducim je v danom prípade predpoklad primeranosti, ktorý v danom

⁷⁴ KUCHTA, J.: 1999. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 13.

⁷⁵ FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovej Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 128.

⁷⁶ Pozri § 79 ods. 3, zákonného čl. V/1878 uhorský trestný zákon o zločinoch a prečinoch.

⁷⁷ BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 14.

ustanovení absentuje, avšak je ho možné logicky odvodiť z nasledujúceho § 79 ods. 2, vymedzujúc, že sa za oprávnenú obranu považuje len taká obrana, ktorá je potrebná na odvrátenie útoku.

3.2 Nutná obrana z pohľadu trestného zákona č. 86/1950 Zb.

Rovnako ako sa rokom 1950 vytratila z nášho právneho poriadku spravodlivá myšlienka zvýšenej ochrany obrancu v rámci inštitútu oprávnenej obrany, bol uhorský trestný zákon nahradený zákonom č. 86/1950 Zb. platným pre celú republiku do konca roka 1961.

Nutná obrana bola definovaná v § 8 všeobecnej časti 1. hlavy TZ, ako: *„Konanie ináč trestné, ktorým niekto odvracia útok na ľudovodemokratickú republiku, jej socialistickú výstavbu, záujmy pracujúceho ľudu alebo na jednotlivca, nie je trestným činom, ak*

a) útok priamo hrozil alebo trval a

b) obrana bola útoku primeraná.“⁷⁸

Právo ľudovodemokratickej republiky konanie v nevyhnutnej obrane nepovažuje za trestné, z dôvodu, že nie je pre spoločnosť nebezpečné, ale je naopak v súlade so spoločenskými záujmami. Útokom v danom prípade sa má na mysli iba ľudské konanie, preto ak by šlo o zviera poštvané človekom, má sa za to, že sa také konanie považuje už za krajnú núdzu. Takýto priamo hroziaci alebo trvajúci útok je potrebné interpretovať v širšom zmysle, akým je vykonanie činnosti uvedenej v skutkovej podstate trestného činu. V rámci užšieho zmyslu slova útok, môže ísť o útok priamo hroziaci ešte v štádiu pokusu o trestný čin, alebo naopak už po vykonaní trestného činu, ktorý ešte naďalej trvá (útok na zlodēja, ktorý odnáša ukradnutú vec).⁷⁹

Najdôležitejšou požiadavkou s prihliadnutím na vtedajšie právne a predovšetkým spoločenské pomery preto bolo, že muselo ísť o taký útok, ktorý bol výslovne namierený proti ľudovodemokratickej republike, jej socialistickej výstavbe a záujmom pracujúceho ľudu alebo jednotlivca. Meritom danej požiadavky podľa trestného zákona

⁷⁸ Pozri § 8 zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

⁷⁹ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 94.

bolo to, aby boli všetci občania oprávnení brániť záujmy svoje vlastné, ako aj záujmy cudzie, aby tým v konečnom dôsledku obhajovali nie len svoje individuálne záujmy, ale aj tie kolektívne. Socialistické trestné právo tak pripúšťalo nevyhnutnú obranu proti akémukoľvek narušiteľovi pokojného socialistického spoluzitia všetkých občanov.

Zákonodarca vymedzil v rámci nutnej obrany isté podmienky, v niektorých prípadoch aj jej neprípustnosť, a to:

- že nutná obrana nebola prípustná voči zákrokom verejných činiteľov
- že čin uskutočnený v nutnej obrane sa nepovažuje za nebezpečné konanie pre spoločnosť (tzn. ak lupič vyvolal pri olupovanej osobe odpor, nemôže argumentovať, že sa bránil proti útoku, ktorý smeroval od jeho obeti)
- že nutná obrana musela byť primeraná voči útoku⁸⁰

Určovanie primeranosti nutnej obrany nespádalo pod jednotnú smernicu usudzovania pre všetky prípady, nakoľko si každý z nich vyžadoval osobitné odborné posúdenie. Takisto nebolo vylúčené, že sa pri nutnej obrane pripustilo spôsobenie závažnejšej ujmy, akou by hrozilo útokom (ak by brániaca sa žena usmrtila útočníka) a taktiež použitie účinnejšieho predmetu, než akým bol uskutočnení útok (použitie strelnej zbrane proti palici). Primeranosť nutnej obrany tak nespočívala vo využití proporcionality ani podmienenosti subsidiarity.⁸¹

Ak bol konkrétny prípad nutnej obrany posúdený ako neprimeraný, malo to za následok vybočenie z medzí nutnej obrany, ktorá mohla byť spôsobená aj tým, že obrana pokračovala aj po čase, keď už útok prestal. Excesom z medzí nutnej obrany malo za následok, že bolo také konanie považované za trestné v medziach skutkovej podstaty trestného činu, ktorá ním bola naplnená. Za ako poľahčujúcu okolnosť pri vybočení z medze nutnej obrany, bolo možné prihliadať pri výmere trestu, ak k nemu došlo v duševnom rozrušení v zmysle § 21 písm. b) (ak páchatel spáchal trestný čin v silnom rozrušení).⁸²

Nutná obrana uskutočňovaná v skutkovom omyle osoby brániacej sa v domnelej obrane, bola činom pre spoločnosť nebezpečným na ktorý sa primerane použili zásady

⁸⁰ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 95.

⁸¹ KUČTA, J. *Nutná obrana*. Brno : Masarykova univerzita, 1999. s. 49.

⁸² Pozri § 21 písm. b) zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

skutkového omylu. Ak by nastala situácia, v ktorej by bolo ublíženie na zdraví spôsobené pod domnelou zámienkou nevyhnutnej obrany proti hroziacemu útoku, bolo takéto konanie posudzované ako trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 219, a nie konanie v nutnej obrane.⁸³

3.3 Právna úprava nutnej obrany v rozmedzí rokov 1961-1994

Nový trestný zákon z roku 1961 svojou zároveň novou úpravou zasiahol aj do inštitútu nutnej obrany, ktorý upravoval v § 13. Nutnou obranou sa chápal čin inak trestný, ktorého podstatou bolo odvracanie útoku namierenému proti útočníkovi, ktorý zasahoval do spoločenských vzťahov chránených trestným zákonom. Takýto čin, ktorým sa odvracal útok, zabráňoval, aby došlo k spáchaniu činu pre spoločnosť nebezpečnému, čím bol nahradený zásah verejných orgánov.⁸⁴ Podmienky nutnej obrany boli Trestným zákonom z roku 1961, prihliadnuc na doposiaľ prijaté úpravy, o dosť rozšírené. Zákonodarcovia si dali záležať na bližšej a viac špecifickej charakteristike nutnej obrany, kedy sa zamerali na to, aby takýto čin spáchaný v nutnej obrane nebol nijak trestne postihnutelným a ani sankcionovateľným.

Dôležitými otázkami, ktoré bolo potrebné zodpovedať a stanoviť v rámci nutnej obrany boli:

- a) kto je k nutnej obrane oprávnený pristúpiť
- b) proti čomu obrana smeruje
- c) aký je jej obsah
- d) aké sú jej hranice⁸⁵

K nutnej obrane bol oprávnený ktokoľvek, teda každý kto je oprávnený odvrátiť útok, aj keď útok nesmeruje proti jemu samému. Nutná obrana v merite veci smerovala proti útoku, ktorý ohrozoval spoločenské vzťahy chránené trestným zákonom. Útok mohol smerovať len od človeka, to znamená, že útok zvierat'a sem nepatrí, aj keď bolo

⁸³ FICO, R.: *Nutná obrana*. Nitra : M. Rakovská:J. Adámek, 2001, s. 92.

⁸⁴ Pozri § 13 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

⁸⁵ SOLNAŘ, V.: *Československé trestní právo. Sv. 1, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, s. 135.

zvíra poštvané inou osobou, kedy sa v podstate aj napriek okolnostiam situácie odvracal útok smerujúci od človeka.⁸⁶

Zásadné boli predovšetkým záujmy spoločnosti, teda nielen záujmy jednotlivca a to malo byť interpretované skôr v kolektívnom ponímaní. Ustanovenie § 13 pripúšťalo obranu kolektívnych záujmov, ktoré mali mať predovšetkým výchovný charakter, v rámci ktorého si ľudia mali uvedomiť skutočnosť, že útoky proti záujmom štátu a spoločnosti sa rovnakým spôsobom dotýkali aj ich ako jednotlivcov.

Slovami, „*útok priamo*“ hrozíaci mal zákonodarca na mysli taký útok, ktorý mal bezprostredne nastať, aj keď nie je potreba aby už začal. Nutná obrana v danom kontexte nie je teda prípustnou proti útokom, ktoré sú ešte len v štádiu prípravy, nakoľko absentuje ich bezprostrednosť. Obdobne to platilo aj počas situácie, kedy už došlo k ukončeniu útoku, a tak obrana nepripadala do úvahy a bola zároveň neprípustná.

Rovnako ako pri úprave trestným zákonom z roku 1950, opätovne chýbalo uplatnenie zásady subsidiarity, t.j. podmienky nutnej obrany, v rámci ktorej sa musia využiť všetky možnosti, ktorými by sa mohlo vyhnúť útoku (napríklad útekem alebo privolaním bezpečnostných orgánov).⁸⁷

Taktiež neboli úplne stanovené podmienky primeranosti obrany, keďže sa každý čin vykonaný v rámci nutnej obrany posudzoval odlišne a samostatne. Výslednou mohla byť argumentácia, že bola obrana zjavne neprimeraná, tzn. že nebola na odvracanie útoku naďalej potrebná alebo skôr dovolená (útočníkovi bola spôsobená smrť, aj keď ho stačilo len poraniť).

Proporcionalita ako podmienka primeranosti zohrávala dôležitú úlohu medzi významom ohrozeného spoločenského vzťahu a vzťahu dotknutého obranou, medzi ktorými nesmel byť so zreteľom k danému prípadu hrubý nepomer, prihliadnuc na škodu, ktorá vznikla útokom a na škodu, ktorá útokom hrozí.⁸⁸

⁸⁶ KUCHTA, J.: 1999. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 51.

⁸⁷ SOLNAŘ, V.: *Československé trestní právo. Sv. I, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, s. 136.

⁸⁸ BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 18.

Ako sme už spomenuli, nutná obrana mohla smerovať len voči útoku človeka, tzv. proti útočníkovi. Ak v rámci aplikačnej praxe nastala situácia, počas ktorej bolo útočníkov viac, nutná obrana bola teda prípustnou proti ktorémukoľvek z nich, nielen proti hlavnému útočníkovi.

Zákonodarca prihliadal aj na vybočenie z medzí nutnej obrany (exces), kedy bola:

- a) Obrana zrejme neprimeraná povahe a nebezpečnosti útoku (vznikol hrubý nepomer medzi škodou hroziacou z útoku a škodou, ktorá bola spôsobená obranou).
- b) Obrana nebola s útokom súčasne zosúladená to znamená, že v obrane sa pokračovalo aj v dobe, kedy už útok skončil.
- c) Obranu a zároveň zodpovednosť toho, kto odvracal domnelý útok, bolo potrebné posudzovať podľa zásady skutkového omylu, kedy malo dôjsť k obrane, ktorá bola len domnelá, inými slovami založená na putatívnom správaní osoby odvracajúcej útok. Takáto obrana sa mohla proti útoku kvalifikovať aj ako trestný čin z nedbanlivosti v prípade, ak páchatel síce nevedel, že v skutočnosti nejde o útok, avšak podľa svojich osobnostných pomerov o tom mal alebo mohol vedieť.⁸⁹

Nežiaduci stav deformujúci plnenie inštitútu nutnej obrany, najmä v jej aplikačnej praxi, bolo po roku 1989 nevyhnutné zmeniť. Napokon sa tak stalo prijatím novely TZ z roku 1961, zákonom č. 248/1994 Z. z.. Neprijateľným bolo značné znevýhodňovanie osoby obrancu (poškodeného) v medziach nutnej obrany, voči osobe vykonávajúcej útok (útočníka). Novelizácia spočívala nahradením druhej vety § 13, slovami „*Nejde o nutnú obranu, ak obrana bola celkom zjavne neprimeraná útoku*“,⁹⁰ čo zodpovedá stavu de lege lata. Terajšie znenie § 25 o nutnej obrane je obohatené demonštratívnym výpočtom okolností vzťahujúc sa na jednotlivé prípady, čím sa zákonodarca priblížil k úprave z čias platného uhorského trestného zákona.

3.4 Nutná obrana v súčasnosti

⁸⁹ SOLNAŘ, V.: *Československé trestní právo. Sv. I, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, s. 137.

⁹⁰ Pozri § 25 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

Nutná obrana je v súčasnom trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. obsiahnutá v § 25, kedy dochádza k obrane voči priamo hroziacemu alebo prebiehajúcemu útoku človeka namierenému proti záujmu chránenému trestným zákonom.⁹¹

O nutnú obranu sa podľa platnej úpravy nejedná, ak bola zjavne neprimeraná útoku, čo sa posudzuje podľa spôsobu, miesta a času útoku, ako aj podľa osôb útočníka a obrancu, či obrana nebola príliš prehnaná. Na rozdiel od krajnej núdze je pri nutnej obrane tolerovaná väčšia neprimeranosť obrany voči útoku, čím sa eliminuje požiadavka na proporionalitu, ktorá je podmienkou krajnej núdze.

Výnimku z podmienky primeranosti nám predstavuje ods. 3 § 25, ktorý v medziach zákona pripúšťa neprimeranú obranu, ale len v prípade, ak bol obranca v silnom rozrušení z útoku, čo bolo zapríčinené zmätkom, strachom alebo zľaknutím.⁹² Konkrétny právny rámec nám pri porovnaní s historickým vývojom nutnej obrany prinavrátil beztrestnosť obrancu v prípade, že jeho psychický stav viedol k excesu z nutnej obrany a to podľa vzoru Uhorského zákonného článku č. V/1878.⁹³

Náš právny poriadok počíta aj so situáciami v prípade putatívnej alebo zdanlivej nutnej obrany predstavujúc útok vykonaný v rámci žartu alebo iného neadekvátneho správania. Tento inštitút je definovaný v ustanovení § 25 ods. 4 TZ a jeho podstata spočíva v mylnom domnení obrancu, že je napadnutý, v dôsledku čoho sa bráni. Avšak k žiadnemu prítomnému priamo hroziacemu alebo trvajúcemu útoku nedošlo a tak pri osobe obrancu dochádza k rozporu medzi skutočnosťou a jeho fantazijnou predstavou, ktorú si sám v danom momente vytvoril. Trestná zodpovednosť osoby brániacej sa v domnienke, že je napadnutá, sa nevylučuje a jej konanie je ďalej posudzované ako nedbanlivostný trestný čin, ak omyl spočíval v nedbanlivosti. Druhým prípadom je vylúčenie trestnej zodpovednosti, ak omyl nespočíva v nedbanlivosti a obranca nevedel, že ide o omyl a ani to vedieť nemal a nemusel.⁹⁴

Nedodržanie podmienok nutnej obrany a prekročenie jej hraníc predstavuje exces z nutnej obrany, ktorý je jednak extenzívny alebo intenzívny. Extenzívny exces nastáva, ak už útok bezprostredne nehrozil alebo už netrval, tzn., že obrana nie je súčasná

⁹¹ Pozri § 25 ods. 1, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁹² Pozri § 25 ods. 3, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁹³ Pozri § 79 ods. 3, zákonného čl. V/ 1878 Uhorského trestného zákonníka o zločinoch a prečinoch.

⁹⁴ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021, s. 171.

s útokom (brániaca sa žena proti znásilneniu v sebaobrane nožom bodne útočníka a potom, čo útočník upustí od svojho konania a utečie, no žena ho aj napriek tomu prenasleduje a naďalej bodá).

Pod pojmom intenzívny exces rozumieme zjavne neprimeranú obranu proti útoku, tzn., že vznikol značný nepomer medzi obranou obrancu, ktorý proti útoku útočníka päsťami použil strelnú zbraň. Takéto konanie sa po naplnení skutkovej podstaty trestného činu zohľadňuje ako poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. i) TZ.⁹⁵ Ako podmienka naďalej ostáva povinnosť OČTK a súdu skúmať a určiť či dané konanie bolo zavinené nedbanlivostným alebo úmyselným konaním páchatel'a. Ak záverom vyplýva, že páchatel' v rámci intenzívnej alebo extenzívnej nutnej obrany spáchal trestný čin z nedbanlivosti, stáva sa z pohľadu práva trestne zodpovedným a jeho trestný čin sa kvalifikuje ako nedbanlivostný trestný čin.⁹⁶

⁹⁵ Pozri § 36 písm. i), zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

⁹⁶ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021, s. 172.

4 INŠTITÚT KRAJNEJ NÚDZE

Krajná núdza je ďalším dôležitým inštitútom trestného práva, ktorý umožňuje ospravedlniť konanie, ktoré by bolo za bežných okolností trestné. Jej nespornosť sa prejavuje najmä v spoločenskom a socializačnom význame v núdzových situáciách, kedy sa ochrana spoločných záujmov stáva nevyhnutnou. Trestný zákon tak umožňuje aby bol v opodstatnených prípadoch obetovaný jeden chránený záujem v prospech iného.

4.1 Vývoj inštitútu krajnej núdze do roku 1950

Krajná núdza, ako inštitút okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu, bola zakomponovaná do európskych právnych systémov o čosi neskôr ako nutná obrana. Pripisujeme jej na základe toho menej prepracovaný charakter z hľadiska dĺžky jej existencie. Aj napriek tomu, že bola krajná núdza spracovaná o čosi neskôr, získala si svoje miesto v právnej úprave už za čias právneho dualizmu v Rakúsko – Uhorsku a neskôr počas existencie prvej Československej republiky.⁹⁷

Uhorský zákonný článok V/1878, ďalej ako trestný zákonník o zločinoch a prečinoch uplatňovaný na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, upravoval krajnú núdzu ako dôvod vylúčenia alebo zmiernenia trestu v § 18. Uhorský trestný zákonník krajnú núdzu vymedzil nasledovne: „*netrestá sa čím spáchaný v krajnej núdzi, na záchranu života páchatel'a alebo jeho príslušníkov z bezprostredného nebezpeč'ia, ktoré vzniklo náhodou a iným spôsobom sa nedá odvrátiť*“.⁹⁸

V porovnaní s dnešnou úpravou krajnej núdze, ktorú nám poskytuje trestný zákon z roku 2005, sa ustanovenie z uhorského TZ vzťahovalo len na chránené záujmy vykonané v krajnej núdzi, chápané a ohraničené len na ochranu ľudského života. V kontexte terajšej úpravy tak zdravie, majetok a iné hodnoty neboli považované za relevantné v medziach krajnej núdze.

Uhorský TZ nám rovnako dáva priamy pohľad a ďalej vymedzuje osobu príslušníka páchatel'a ako osobu, ktorá bola chápaná a považovaná za príbuzného

⁹⁷ FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovvej Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 131.

⁹⁸ Pozri § 18, zákonného čl. V/1878, uhorského trestného zákona.

a zošvagrení v pokolení vzostupujúcom a zostupujúcom, súrodenci, deti súrodencov, adoptívni rodičia, pestúni, osvojenci a chovanci, či manželia a snúbenci, ale aj manželia súrodencov a súrodenci druhého manžela. Konania v krajnej núdzi sa tak mohol dopustiť len samotný páchatel' a jeho príslušníci. Tým by sme chceli poukázať na reštriktívnu uhorskú právnu úpravu, oproti prítomnej, ktorá je vymedzená rozsiahlejšie a môže sa jej dopustiť ktokoľvek, kto odvracia nebezpečenstvo.⁹⁹

Ako vo svojej publikácii načrtol Miroslav Fico, krajná núdza v uhorskom TZ bola pojmovo zachytená aj v § 77 ako neodolateľné donútenie, „*ako čin ktorý nemožno pričítať, keď bol páchatel' k nemu donútený neodolateľnou mocou alebo takou hrozbou, ktorá priamo ohrozovala život alebo telesnú neporušenosť jeho alebo jeho príslušníkov, ak nemohlo byť nebezpečenstvo odvrátené iným spôsobom*“.¹⁰⁰

Neodolateľné donútenie sa považovalo za špeciálny prípad núdze, pri ktorom stav nebezpečnosti pramení z fyzického alebo psychického donútenia k činu inou osobou (využitie človeka ako svojho živého štítu alebo donútenie osoby aby usmrtilo inú osobu inak pod vyhrážkami nútiacej osoby, ktorá má donútenú osobu v priamej moci). Rovnako ako pri krajnej núdzi alebo neodolateľného donútenia, vtedajšia právna úprava nevymedzila podmienky týkajúce sa zásady subsidiarity či proporcionality.

Bližšie špecifické kritéria a medze im boli pridané až v rámci rozhodovacej činnosti súdov alebo za pomoci právnych teoretikov. Dôležitá zásada proporcionality sa v danom období nevyžadovala, teda chýbala požiadavka, ktorá by spresňovala následok konania a priamo by pojmovo vyjadrovala, že spôsobený následok nemohol byť zjavne závažnejším ako ten, ktorý hrozil.¹⁰¹

4.2 Krajná núdza z pohľadu trestného zákona č. 86/1950 Zb.

Ideologicky ladený trestný zákon č. 86/1950 Zb. okrem prekonania prekážky právneho dualizmu, v II. hlave všeobecnej časti upravoval okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu pod názvom ako „okolnosti vylučujúce nebezpečnosť konania pre

⁹⁹ BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 15.

¹⁰⁰ Pozri § 77 zákonného čl. V/1878 Uhorského trestného zákonníka o zločinoch a prečinoch.

¹⁰¹ FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovej Československej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 132.

spoločnosť“, zakomponujúc okrem nutnej obrany aj krajnú núdzu. Krajná núdza patrila k tým prípadom nedostatku nebezpečnosti konania pre spoločnosť, ktorých podmienky boli formované priamo trestným zákonom. Podstata krajnej núdze spočívala v tom, že jeden spoločenský vzťah mohol byť zachovaný za tej podmienky, že bude súčasne porušený iný spoločenský vzťah. Ako príklad by sme uviedli situáciu v ktorej, by niekto zastavil idúci vlak, keď zistil, že sú koľaje poškodené, alebo keď niekto použil cudzí prístroj na hasenie, aby zamedzil požiaru svojho majetku.

Socialistickým učením a kritizovaním doterajšej buržoázie, ako aj jej právnej vedy, bola teoretikmi až do prijatia TZ v roku 1950 krajná núdza posudzovaná len z pohľadu ako „sebeckého“ občana s priemernou morálkou, od ktorého sa mohlo žiadať len to, aby neporušil záujem vyššieho stupňa, tzn., že nebolo možné predpokladať aby v danej spoločnosti jestvovali „statoční“ ľudia.¹⁰² Zákonodarca počas kodifikácie trestného zákona z roku 1950 vybudoval pojem krajnej núdze na zásade, že sa s konaním spáchaným v krajnej núdzi nemôže spájať trest, ak bol porušený obetavý záujem za takých podmienok, ktoré záverom stanovujú, že nešlo o konanie nebezpečné pre spoločnosť. V konečnom dôsledku nešlo ani za konanie proti právnym záujmom Trestného zákona.

Ustanovenie § 9 nám vymedzuje, že *„konanie ináč trestné, ktorým niekto odvracia nebezpečenstvo priamo hroziace ľudovodemokratickej republike, je socialistickej výstavbe, záujmom pracujúceho ľudu alebo jednotlivca, nie je trestným činom, ak:*

- a) *spôsobená škoda je menšia než tá, ktorá hrozila*
- b) *a nebezpečenstvo nebolo možné odvrátiť ináč.*“¹⁰³

Najdôležitejšou podmienkou krajnej núdze bolo to, že šlo o odvrátenie nebezpečenstva priamo hroziaceho. Takéto nebezpečenstvo muselo byť bezprostredné, teda nemohlo ísť o také nebezpečenstvo, ktorého určitá porucha mala hroziť ešte len v budúcnosti, alebo keď už stav takéhoto nebezpečenstva zanikol.

¹⁰² KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 97.

¹⁰³ Pozri § 9 zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

V krajnej núdzi nemusí ísť o útok vyslovene vyvolaný len ľudskou bytosťou, nebezpečenstvo tak mohlo byť spôsobené aj prírodnými silami, i zvierat'om (divoko žijúcim alebo poštvaným človekom).

Opätovnej kritike bola vystavená buržoázna právna veda počas predchádzajúcej úpravy krajnej núdze, ktorá bola údajne vybudovaná a spočívala na názoroch občana ovplyvneného sebeckou morálkou. Úmyslom ideologického interpretovania TZ z roku 1950 bolo takýmito prirovnaniami poukázat' na to, že buržoáznej mienke, týkajúcej sa krajnej núdze, nezáležalo, že aký konkrétny majetok, a koho majetok sa ocital v nebezpečenstve.¹⁰⁴ Vďaka „novej“ úprave sa tak mali občania na statok niekoho iného pozerat' ako na patriaci im všetkým (t.j. kolektívnym majetkom), a tak vystavenie nebezpečenstvu a ohrozeniu tým pociťovali ako svoje vlastné.

Oproti uhorskej právnej úprave, Trestný zákon z roku 1950 zakotvil zásadu proporcionality a priamo na ňu v zákone poukázal v prvom odseku § 9 písm. a). Právny teoretici počas 50-tych rokov minulého storočia nepochybne kládli väčší záujem na ľudské zdravie a život, než aký bol záujem na živote zvierat'a. Aplikovaním zásady proporcionality bolo tak možné beztrestne usmrtiť útočiace zviera v obrane počas krajnej núdze.

V porovnaní s úpravou nutnej obrany bola krajná núdza obohatená aj o zásadu subsidiarity. Znamenalo to, že na ochranu ohrozeného záujmu v krajnej núdzi sa museli využiť všetky dostupné možnosti ako sa dá predísť nebezpečenstvu (napríklad útekom).

Podľa § 9 ods. 2 nie je možné pripisovať stav núdze tam, kde „*ten komu nebezpečenstvo hrozí, ho bol povinný znášať*“ (hasič, vojak, plavčík). Týmto ustanovením sa však krajná núdza nevylučovala v rámci nebezpečenstva, ktoré si ohrozený sám spôsobil (ak sa niekto z nedbanlivosti porezal, môže si v krajnej núdzi obstarat' poväzky).¹⁰⁵

4.3 Právna úprava krajnej núdze v období rokov 1961-1994

¹⁰⁴ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 98.

¹⁰⁵ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 97.

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. sa v porovnaní s jeho predchodcom nestal nástrojom v rukách komunistických zákonodarcov, keďže bol jeho výklad menej ideologicky ladený. Čo sa podopiera skutočnosťou, že aj napriek niekoľkým novelám po roku 1989 bol na Slovensku platný až do 31.12.2005.

Krajná núdza podľa § 14 TZ z roku 1961 bola: „*čin inak trestný, ktorým niekto odvracia nebezpečenstvo priamo hroziace záujmu chránenému týmto zákonom, tzn., že nie je trestným činom*“.¹⁰⁶ O krajnú núdzu nešlo, ak bolo možné toto nebezpečenstvo za daných okolností odvrátiť ináč alebo spôsobený následok je zrejme rovnako závažný alebo ešte závažnejší ako ten, ktorý hrozil. (napr. bolo potrebné strhnúť strechu susedného domu, čím sa strecha vlastníka poškodila, aby sa tým zabránilo šíreniu požiaru)

V porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou TZ z roku 1961 markantne rozšíril obsah a hranice krajnej núdze. Obdobne ako pri nutnej obrane, je k činu krajnej núdzy oprávnený zásadne každý, teda nielen ten koho záujmy sú ohrozené (pomoc v núdzi).

Odvracané nebezpečenstvo v medziach krajnej núdzy muselo hroziť záujmom chráneným trestným zákonom priamo a nie je ho možné za daných okolností odvrátiť inak a ten komu nebezpečenstvo hrozí, je ho povinný znášať.¹⁰⁷ Nebezpečenstvo sa považuje za stav hroziaci poruchou, ktorý mohol byť opäť spôsobený živelnou silou (požiarom spôsobeným bleskom, povodeň), alebo človekom (ak vodič auta prejde človeka, ktorému následkami zranení hrozí vykrvácanie), alebo iným spôsobom (zvieratom).

Už ako v predošlej kapitole venujúcej sa nutnej obrane, aj pri krajnej núdzi by sme chceli poukázať na skutočnosť, kedy nebezpečenstvo priamo nehrozí, ale existuje len v domnelej predstave páchatel'a, ktorá sa ďalej posudzovala so zreteľom na skrutkový omyl.

¹⁰⁶ Pozri § 14 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

¹⁰⁷ NEZKUSIL, J.: *Československé trestní právo : učebnice pro vysoké školy. Sv. 1/ Obecná část*. Praha : Orbis, 1976, s. 108.

Autori učebnice československého trestného práva z roku 1964 poukázali na viditeľné odlišnosti úprav inštitútu nutnej obrany a krajnej núdze v TZ z roku 1961. Podmienky krajnej núdze boli v určitých prípadoch prísnejšie ako pri nutnej obrane, ktorej chýbalo uplatnenie zásady subsidiarity. Ďalší rozdiel vyplýval z toho, že kým sa pri nutnej obrane spôsobila škoda len útočníkovi ako samému, krajná núdza pripúšťala poškodenie okrem útočníka aj komukoľvek inému alebo jeho majetku. Obe inštitúty spájalo to, že dochádzalo k bezprostrednému nebezpečenstvu hroziacemu spoločenskému a štátnemu zriadeniu Československej socialistickej republiky, socialistickému vlastníctvu, právam a oprávneným záujmom občanov a výchove riadneho plnenia občianskych povinností na zachovávanie pravidiel socialistického spolužitia. Vybočenie z podmienok krajnej núdze (exces) malo rovnaké následky ako pri nutnej obrane.¹⁰⁸

4.4 Krajná núdza v súčasnosti

Krajná núdza, vyplývajúca z § 24 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, vo všeobecnej rovine predstavuje odvracanie akéhokoľvek priamo hroziaceho nebezpečenstva a je tak výnimkou z trestnoprávnej zodpovednosti osoby, ktorá krajnú núdzu použila splnením zákonných podmienok. Odvracanie nebezpečenstva nemusí smerovať len od človeka, ale v prípade krajnej núdze na rozdiel od nutnej obrany aj od zvierat'a (nepoštvaného človekom, inak je to nutná obrana) alebo živej pohromy pod tlakom vyššej moci (záplava, tornádo, požiar).

Typickým príkladom krajnej núdze je útočiaci pes rútiaci sa vás, ktorého v obave o svoj život zneškodníte v tejto situácii jedine zabitím. V takomto prípade v kontexte relevantnosti nie je dôležitý spôsob, akým zneškodnenie vykonáte, či už palicou, nožom alebo strelnou zbraňou. Má to však svoje „ale“ v podmienke subsidiarity a proporcionality krajnej núdze vyplývajúcej z druhého odseku § 24 TZ.¹⁰⁹

Podmienka subsidiarity v kontexte krajnej núdze predstavuje skutočnosť, že konanie v jej medziach je ultima ratio, t.j., posledný dostupný prostriedok na odvrátenie priamo hroziaceho nebezpečenstva, ktoré sa žiadnym iným spôsobom odvrátiť nedalo. Subsidiarita tak predstavuje hierarchiu menej závažných a dostupne možných

¹⁰⁸ SOLNAŘ, V.: *Československé trestní právo. Sv. 1, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, s. 136.

¹⁰⁹ Pozri § 24 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

prostriedkov, ako predísť útoku, napr. manžel v stave vylučujúcom viesť motorové vozidlo práve rodiacej manželky na chate v lese, ešte predtým ako si sám sadne za volant musí najprv skúsiť zavolať pohotovostnú službu, ak nemá signál tak musí zistiť či sa v okolitých chatách nenachádzajú triezve osoby, ktoré by mohli jeho manželku vziať do nemocnice, ak ani v okolí nie je na pomoc nikto, až potom si môže on sám sadnúť za volant v stave opitosti a vziať svoju manželku do nemocnice.

Podmienka proporcionality sa prípade útočiaceho psa reflektuje spôsobom, že osoba, ktorú pes napáda, musí primerane zvážiť intenzitu a charakter priamo hroziaceho nebezpečenstva útočiaceho psa, napr. na základe jeho plemena. Následok jeho konania tak môže byť jednak menej závažný, rovnako závažný alebo dokonca závažnejší, nie však **zjavne** závažnejší ako následok, ktorý svojím konaním spôsobí voči následku hroziaceho nebezpečenstva. Ak by teda obraňujúca osoba strelnou zbraňou usmrtila malého jazvečíka alebo čivavu, môže tak nastať exces z krajnej núdze.

Ďalšia podmienka vo vyššie uvedenej hypotetickej situácii je priamo hroziaci útok. Opätovne, ak by sa napadnutá osoba psom deň po útoku rozhodla, že sa psovi za jeho konanie „pomstí“, nedochádza ku konaniu v medziach krajnej núdze, nakoľko už priamo hroziace nebezpečenstvo pominulo.

Posúdenie excesu z krajnej núdze je pri každom jednom prípade individuálne a často závisí od konkrétnych okolností prípadu t.j. objektívne (aká bola reálna situácia) ale zároveň subjektívne (ako situáciu posudzovala osoba konajúca v krajnej núdzi).¹¹⁰

Krajná núdza, obdobne ako nutná obrana, môže byť v niektorých prípadoch posudzovaná ako zdanlivá, ak osoba mylne predpokladá existenciu priamo hroziaceho nebezpečenstva, ktoré v skutočnosti neexistuje. Táto úprava nie je v našom trestnom zákone zakotvená, avšak odkazuje na ňu judikatúra,¹¹¹ ktorá takýto prípad posudzuje podľa zásad o skutkovom omyle a taká osoba nie je trestne zodpovednou za úmyselný trestný čin, ale zodpovedá za nedbanlivostný trestný čin.¹¹² Napr. osoba, ako vodič v stave vylučujúcom spôsobilosť viesť motorové vozidlo si sadne za volant v úmysle, aby vzal do nemocnice svojho rodinného príslušníka, o ktorom sa mylne domnieva, že

¹¹⁰ BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 35.

¹¹¹ Judikát Najvyššieho súdu SSR, sp. Zn. 7 Tz 25/1979 (Rt 10/1980).

¹¹² BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 36.

má myokardový infarkt, no v skutočnosti ide len o náhlu bolesť brucha a môže byť v prípade, ak by spôsobil dopravnú nehodu stíhaný za nedbanlivostný trestný čin.

5 INŠTITÚT PLNENIA ÚLOHY AGENTA A OPRÁVNENÉ POUŽITIE ZBRANE

V slovenskej právnej úprave sú plnenie úlohy agenta a oprávnené použitie zbrane pomerne novo zavedenými inštitútmi. Hoci už od čias 1. ČSR existovali v podporných zákonoch zmienky o oprávnenom použití zbrane, jej priame zakotvenie v zákone nastalo až o niečo neskôr. V tejto kapitole sa tak pozrieme podrobnejšie na problematiku oboch spomínaných inštitútov, ktoré patria medzi ďalšie tzv. okolnosti ovplyvňujúce posudzovanie protiprávnosti činu inak trestného.

5.1 Historický prehľad plnenia úlohy agenta

Zmeny, ktoré priniesol rok 1989 do našej spoločnosti, boli sprevádzané neobvykle vysokým nárastom delikvencie. Kriminalita sa v dôsledku otvorenia hraníc internacionalizovala a vzhľadom na to nastal nárast trestných činov, ktoré boli často spáchané prílišnou krutosťou a brutalitou. Deväťdesiate roky si vo vzťahu k dejinám Slovenska získali prívlastok obdobia rozkvetu organizovaných a zločineckých skupín, spojenými s mafiánskymi praktikami a tzv. „vypaľovaním“.¹¹³ Výsledkom bolo prijatie zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Zb. o boji proti legalizácii príjmov z najzávažnejších foriem trestnej činnosti, ktorým štát vymedzil využitie všetkých legálne dostupných prostriedkov, ako čeliť voči daným nežiaducim javom.¹¹⁴

Novela zákona č. 247/1994 Zb. z roku 1994 v kontexte vyššie spomenutého doplnila trestno procesný inštitút agenta do trestného poriadku č. 141/1961 Zb..¹¹⁵ Z hľadiska dejín išlo o nový trestnoprávny inštitút, počas ktorého verejná odbornosť v rámci príprav jeho zavedenia prihliadala na skutočnosť zabezpečenia beztrestnosti jeho konania, vzhľadom na predpokladaný charakter jeho aplikácie. Na efektívne plnenie úlohy agenta bolo teda potrebné, aby sa infiltroval, zväčša do zločineckých skupín a dopustil sa takého konania, ktoré sa podobá spáchaniu trestného činu.¹¹⁶ Ad hoc sa vynorila otázka osobitnej právnej úpravy, ktorá by takému agentovi umožnila

¹¹³ Požadovanie peňazí, teda výpalného, zväčša od podnikateľov, za poskytnutie určitej služby. Výpalné sa považovalo za základný zdroj peňazí danej zločineckej skupiny.

¹¹⁴ Pozri *Dôvodová správa* k zákonu č. 249/1994 Z. z. o boji proti legalizácii príjmov z najzávažnejších foriem trestnej činnosti.

¹¹⁵ Pozri § 88 zákona č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom.

¹¹⁶ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2006, s. 214.

v nevyhnutnom rozsahu a v nevyhnutných prípadoch konať beztrestne, aj keď sa dopustí činu inak trestného.

Takouto úpravou bolo historicky prvýkrát zakotvené plnenie úlohy agenta, ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť. Adresnou novelou zákona č. 183/1999 Zb. z., bola táto okolnosť vylučujúca protiprávnosť doplnená aj do Trestného zákona č. 140/1961 Zb. konkrétne doplnením § 15 písm. c) v ods. 1 a ods. 2, ktoré zneli:

“Čin ináč trestný nie je trestným činom, ak ním agent ustanovený na plnenie úloh pri odhaľovaní trestných činov uvedených v osobitnom zákone a zisťovaní ich páchatel'ov ohrozí alebo poruší záujem chránený týmto zákonom len preto, že bol k tomu donútený zločineckou skupinou, v ktorej pôsobí alebo ak spácha taký čin v dôvodnej obave o život alebo zdravie svojej alebo blízkej osoby. „ a „Ustanovenie odseku 1 neplatí, ak agent spácha trestný čin vlastizrady (§ 91), rozvracania republiky (§ 92), terorizmu (§ 93 a 93a), záškodníctva (§ 95 a 96), sabotáže (§ 97), vyzvedačstva (§ 105), vojnovnej zrady (§ 114), všeobecného ohrozenia podľa § 179 ods. 2 alebo 3, ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a civilného plavidla podľa § 180a, zavlečenia vzdušného dopravného prostriedku do cudziny podľa § 180c ods. 2, vraždy (§ 219), znásilnenia (§ 241), pohlavného zneužívania (§ 242 a 243), genocídie (§ 259), perzekúcie obyvateľstva podľa § 263a ods. 3, trestný čin proti mieru podľa § 1 zákona č. 165/1950 Zb. na ochranu mieru alebo ak spácha čin uvedený v odseku 1 na osobe mladšej ako osemnásť rokov alebo ak ním spôsobí ujmu na zdraví alebo smrť.“¹¹⁷

V prvej časti ustanovenia sa vymedzuje beztrestnosť činu, ktorá predstavuje ohrozenie alebo porušenie záujmu chráneného Trestným zákonom, ktorý spácha agent v rámci odhaľovania trestných činov v boji proti legalizácii príjmov z tých najzávažnejších foriem organizovanej trestnej činnosti, ďalej spojeným aj so zisťovaním a odhalením ich páchatel'ov.

Druhá časť ustanovenia sa venovala vymedzeniu takých trestných činov, voči ktorým agent ostáva trestne zodpovedným aj napriek tomu, že k spáchaniu daného činu bol donútený zločineckou skupinou v ktorej pôsobil, alebo daný čin vykonal v dôvodnej obave o svoj život a zdravie alebo o život svojej rodiny. Na druhej strane bolo

¹¹⁷ Pozri § 15 písm. c), zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

výnimkou, že toto ustanovenie nezakazuje uplatnenie konania agenta ako konanie v nutnej obrane a krajnej núdzi.

Zákonodarcovia s prihliadnutím na § 185 písm. c) ods. 2 TZ, ktorý osobitne ustanovil účasť agenta v zločineckej skupine, apelovali, aby trestný zákon exemplárne prihliadal a postihoval trestný čin založenia, zosnovania alebo podporovania zločineckej skupiny, spáchaný agentom, ktorý takto zneužije štátom jemu pocrtený vysoký stupeň dôvery.

Na to, aby bolo možné použiť agenta, muselo dôjsť ku kumulatívne splneniu dvoch podmienok:

- muselo sa jednať o trestné činy, ktoré vymedzuje zákon č. 249/1994 Zb. z., o boji proti legalizácii príjmov najväčnejších foriem trestnej činnosti
- bez použitia agenta by bolo odhaľovanie a zisťovanie jeho páchatel'ov iným spôsobom podstatne sťažujúce¹¹⁸

Medzi zákonom vymedzené trestné činy predovšetkým patria: trestný čin teroru (§ 93), záškodníctva (§ 95), zneužívanie právomoci verejného činiteľa (§ 158 ods. 2), všeobecného ohrozenia (§ 179), obchodovania s deťmi (§ 216), vraždy (§ 219), zavlečenia do cudziny (§ 233), lúpeže (§ 234 ods. 2 a 3), neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla (§249 ods. 3 a 4), legalizácie príjmov z trestnej činnosti (§ 252).¹¹⁹

Z vyššie uvedených úprav je zrejmé, že inštitút plnenia úlohy agenta prešiel počas posledného desaťročia dvadsiateho storočia rôznymi zmenami. Zakotvenie daného inštitútu podstatne prispelo k identifikácii páchatel'ov a odhaľovaniu trestným činov v boji proti korupcii a úplatkárstvu .

5.2 Aktuálna úprava plnenia úlohy agenta

Hmotnoprávne poňatie plnenia úlohy agenta sa prejavuje vylúčením protiprávnosti činu, ktorú agent počas plnenia svojej úlohy spáchal. Preto sa aj v úprave

¹¹⁸ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2006, s. 220.

¹¹⁹ Pozri § 2 ods. 2 písm. a) zákona č. 249/1994 Zb. o boji proti legalizácii príjmov z najzávažnejších, najmä organizovaných foriem trestnej činnosti a o zmenách niektorých ďalších zákonov.

trestného práva de lege lata zohľadnila ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť trestného činu, t.j. plnenie úlohy agenta. V Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. § 30 ods. 1, sa vymedzuje plnenie úlohy agenta nasledovne: *„Čin inak trestný nie je trestným činom, ak ním agent ustanovený podľa osobitného predpisu pri odhaľovaní trestného činu a pri zisťovaní jeho páchatel'a ohrozí alebo poruší záujem chránený týmto zákonom len preto, že bol k tomu donútený zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, v ktorej pôsobí, alebo ak spácha taký čin v dôvodnej obave o život alebo zdravie svojej alebo blízkej osoby.“*¹²⁰

Zároveň naša právna úprava výkonu funkcie plnenia úlohy agenta obsahuje vylučujúcu podmienku, kedy sa vyššie citovaný článok upravujúci „imunitu“ agenta neuplatní. *„Ustanovenie odseku 1 neplatí, ak agent spácha trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, znásilnenia podľa § 199, sexuálneho násillia podľa § 200, sexuálneho zneužívania podľa § 201, všeobecného ohrozenia podľa § 284 ods. 2 až 4, ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode podľa § 291, zavlečenia vzdušného dopravného prostriedku do cudziny podľa § 293, vlastizrady podľa § 311, úkladov proti Slovenskej republike podľa § 312, teroru podľa § 313, § 314, záškodníctva podľa § 315, § 316, sabotáže podľa § 317, vyzvedačstva podľa § 318, genocidia podľa § 418, teroristického útoku podľa § 419, niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419b, financovania terorizmu podľa § 419c, cestovania na účel terorizmu podľa § 419d alebo neľudskosti podľa § 425 alebo ak činom uvedeným v odseku 1 spôsobí ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.“*¹²¹

Plnenie úlohy agenta je potrebné vykladať vo vzťahu k jeho procesnoprávnej úprave podľa zákona č. 301/2005 Z. z. ďalej aj ako Trestného poriadku v znení neskorších predpisov, koncipovaných v § 10 a § 117 Trestného poriadku, ako prostriedku operatívno-pátracej činnosti, ktorým je možné získavať cenné informácie v rámci trestného konania.

Agentom podľa § 10 ods. 19 TP, môže byť príslušník Policajného zboru alebo príslušník polície iného štátu, ktorému bol vydaný príkaz prokurátorom alebo súdom, využitím zásady tzv. judiciary, aby prispieval k odhaľovaniu, zisťovaniu a následnému

¹²⁰ Pozri § 30 ods. 1, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona

¹²¹ Pozri § 30 ods. 2. zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

usvedčovaní páchateľov zločinu, ďalej aj korupčných trestných činov, uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.¹²² Aj keď táto definícia priamo ustanovuje, kto môže byť agentom, existuje odklon v rámci, ktorého to nemusí byť len príslušník policajného zboru danej krajiny alebo iného štátu, ale môže to byť aj iná osoba, ktorá bola na tieto účely ustanovená príkazom prokurátora na návrh policajta alebo príslušníka Policajného zboru, ďalej aj ako osoba konajúca v prospech policajného zboru.

Takéto fyzické osoby nie sú v zamestnaneckom ani v pracovnom pomere k policajným a spravodajským zložkám štátu, ale spolupracujú na báze dobrovoľnosti, kedy sa v praxi vyskytnú situácie v rámci ktorých je nevyhnutná spolupráca aj s takýmito osobami pri získavaní relevantných informácií, rozdielnym spôsobom a rozdielnymi prostriedkami, ktorými Policajný zbor disponuje. Zväčša sa jedná o osoby pochádzajúce priamo z prostredia, v ktorom je páchaná trestná činnosť alebo je takáto osoba do tohto prostredia vzhľadom na svoje pomery nasadená.¹²³

Ďalšími právnymi predpismi zohľadňujúcimi použitie agenta je Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu („Palermský dohovor“) v článku 20 ods. 1 „¹²⁴ a Dohovor OSN proti korupcii v článku 50 ods. 1.¹²⁵

Oba tieto dokumenty sú dôležitými medzinárodnými nástrojmi na boj proti korupcii a organizovanému zločinu, kedy je ich implementácia v praxi kľúčová pre dosiahnutie vopred určených cieľov. Dohovory sa dotýkajú konkrétnych trestných činov, ako je napríklad obchodovanie s ľuďmi, pašovanie migrantov, obchodovanie s drogami, terorizmus, sprenevera, podplácanie verejných činiteľov, pranie špinavých peňazí a nasledovnej medzinárodnej spolupráce vo vydávaní a vzájomnej právnej pomoci.

Aby agent mohol riadne a bezpečne vykonávať jemu zverené funkcie, musí mať zabezpečenú ochranu a odškodnenie v súvislosti s úkonmi, ktorých sa musel dopustiť a

¹²² Pozri § 10 ods. 19 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.

¹²³ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2021, s. 216.

¹²⁴ Pozri článok 20 ods. 1 Dohovoru Organizácie Spojených Národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu (New York, 15.11.2000, publ. pod č. 621/2003 Z. z.).

¹²⁵ Pozri článok 50 ods. 1 Dohovoru Organizácie Spojených Národov proti korupcii (New York 21.11.2003, publ. pod č. 434/2006 Z. z.).

dopustil pri odhaľovaní trestných činov. Plnenie úlohy agenta podlieha utajeniu, kedy koná pod dočasnou alebo trvalou legendou, pod ktorou rozumieme súhrn krycích údajov o osobe agenta, týkajúc sa najmä jeho totožnosti, rodinného stavu, vzdelania a zamestnaní, ktoré mu umožňujú infiltrovať sa do kriminálneho prostredia a tým získať relevantné skutočnosti. Ak by sme agentovi neposkytli uvedenú ochranu, tento inštitút by stratil svoj význam a bol by ťažko použiteľný, pretože z obavy pred spáchaním trestného činu by agent nekonal v dostatočnej miere, aby mohol bez obáv preniknúť do kriminálnej sféry a získať tak informácie potrebné na trestné stíhanie, ktorými orgány činné v trestnom konaní disponujú.

V súvislosti predmetnej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť, slovenský právny poriadok upravuje dva inštitúty, a to:

- osobu agenta kontrolóra
- osobu agenta provokátora¹²⁶

Síce sú právnou úpravou v niektorých prípadoch označované len ako „agent“, ich poňatie je výrazné odlišné. Kým osoba agenta kontrolóra spočíva v dokumentovaní smerovania už spáchaného trestného činu, čím získava usvedčujúci dôkaz, naopak agent provokátor priamo iniciuje spáchanie trestného činu. Ďalší rozdiel spočíva v tom, že osoba agenta kontrolóra nevytvára vôľu voči kontrolovanej osobe spáchať trestný čin, nakoľko Policajný zbor len vytvára vhodné podmienky na spáchanie trestné, ale neiniciuje ich.¹²⁷

Podľa každodennej úspešnej aplikačnej praxe sa agent v rámci proaktívneho odhaľovania trestnej činnosti, osvedčil ako nevyhnutný prostriedok v boji proti uvedenej trestnej činnosti, hoci sa v niektorých situáciách ocitá na hrane zákone, ktorú je možné ľahko a nevedomky prekročiť. Strategickým bodom je teda udržiavanie neustálej kontroly nad osobou plniacou úlohy agenta, aby sa predišlo nežiaducim excesom¹²⁸ a vyvrátila sa mienka laickej verejnosti o nedotknuteľnosti osoby agenta.

¹²⁶ KLÁTIK, J.: *Trestné právo hmotné : všeobecná časť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2020, s. 124.

¹²⁷ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2006, s. 215.

¹²⁸ Situácia ktorá nastane v prípade ak dôjde k nedodržaniu niektorej z podmienok vyplývajúcich z § 30 ods. 1 a ods. 2, kedy sa stáva agent zodpovedným za trestný čin, ak boli excesom naplnené znaky skutkovej podstaty trestného činu. V niektorých prípadoch zohľadnenia daného konania je možnosť klasifikovania za poľahčujúcu okolnosť.

5.3 Historický prehľad oprávneného použitia zbrane

Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi sa platný uhorský trestný zákon z roku 1878 v VII. hlave s názvom „*A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok*“, v preklade aj ako dôvody vylúčenia alebo zmierenia, zaoberal terajšie nazvanými okolnosťami vylučujúcimi protiprávnosť, kedy stanovil podmienky jednotlivých situácií, medzi ktoré patrila aj krajná obrana, avšak o pojme oprávneného použitia zbrane zmienka zatiaľ neexistovala. Považovalo sa teda za potrebné, aby bola zákonodarcom upravená právomoc použitia zbrane ozbrojených zložiek prijatím zákonných a podzákonných právnych predpisov, upravujúcich podmienky používania zbrane v jednotlivých zboroch.

Medzi historicky prvý právny dokument, kde padla zmienka o úprave oprávneného použitia, ktorým sa Národné zhromaždenie Československej republiky uznieslo, patril zákon č. 299/1920 Zb. o četníctve. Použitie zbrane bolo považované za najkrajnejší prostriedok, ktorý mohlo četníctvo pri výkone služby použiť.

Zákon tento donucovací prostriedok definoval v § 13, kde stanovil nasledujúce prípady jeho použitia:

„1. v případě nutné obrany, aby odvrátil násilný útok, jenž na něho byl učiněn, aneb který mu bezprostředně hrozí nebo jímž se život jiné osoby ohrožuje;

2. jestliže nebezpečný zločinec, proti kterému četník zakročuje, na vyzvání četníkov se nevzdá nebo se zdráhá opustiti svůj úkryt;

3. nelze-li jinak překonati odpor, směřující k zmaření jeho služebního výkonu;

*3. aby zamezil útěk nebezpečného zločince, jehož nemůže jiným způsobem zadržeti “.*¹²⁹

Ďalšie ustanovenia zákona sa bližšie venovali vymedzeniu použitia zbrane a najmä stanoveniu za akých podmienok k nemu mohlo dôjsť. Povinnosťou bolo byť obozretným dbať na zvýšenú opatrnosť, kedy bol četník povinný správne posúdiť určitú situáciu, obzvlášť či v danom prípade nie je možné požadovaný úkon dosiahnuť aj iným spôsobom.

¹²⁹ Pozri § 13 zákon č. 299/1920 Zb. o četníctve.

V roku 1950 došlo k nahradeniu doterajšieho uhorského trestného zákona novým trestným zákonom, ktorý zdôrazňoval predovšetkým ochranu republiky a zakotvil v § 8 a § 9 nutnú obranu a krajnú núdzu, ako okolnosti vylučujúce protiprávnosť. Oprávnené použitie zbrane sa výslovne v TZ objavilo po prvý krát, avšak nebolo logicky zaradené za predchádzajúce dva inštitúty ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť.

Jeho umiestnenie bolo až na samotnom konci kódexu v siedmom diely spoločných ustanovení, v § 308, a určovalo, že ten, kto použije zbraň v medziach príslušných zákonov, sa nedopustí trestného činu. § 308 síce nedisponoval presnou definíciou ktorých právnych predpisov sa týka, ale je zrejmé, že to budú predpisy s nižšou právnou silou, medzi ktoré môžeme zaradiť zákon č. 286/1948 Zb. o národnej bezpečnosti, zákon č. 321/1948 Zb. o zbore uniformovanej väzenskej strážke alebo zákon č. 86/1949 Zb. o prisázných hájnikoch na ochranu lesov, poľného majetku, poľovníctva, rybárstva a vôd a vodných diel.¹³⁰

V roku 1961 účinný trestný zákon č. 140/1961 Zb. doposiaľ ako prvý v § 15 priamo zakotvil a definoval oprávnené použitie zbrane už ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť slovami, „*trestný čin nespácha, kto použije zbraň v medziach splnomocnenia príslušných zákonných predpisov.*“¹³¹

Trestný zákon z roku 1961 taktiež odkazoval na príslušné zákonné predpisy, medzi ktoré zarad'oval:

- a) Řád posádkové a strážní služby
- b) Zákon č. 40/1974 Zb., o sbore národní bezpečnosti (§ 34)
- c) Zákon č. 59/1965 Zb., o výkonu trestu odnětí svobody (§ 62)

Stanovenie oprávneného použitia zbrane bolo tak v právnych predpisoch formulované veľmi konkrétnym a presným spôsobom. Osobe oprávnenej použiť zbraň bola kladená povinnosť čo v najväčšej možnej miere šetriť život osoby, proti ktorej

¹³⁰ KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 99.

¹³¹ Pozri § 15 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

zasahuje. Právomoc zverená osobe zbraň použiť, neznamena, že je oprávnená pri jej použití, osobu proti ktorej zakročuje za každých okolností usmrtiť.¹³²

5.4 Aktuálna úprava oprávneného použitia zbrane

Súčasná právna úprava oproti minulej z kapitoly dejín Československa, podáva komplexnejší výklad a zároveň zákonitý pohľad na vymedzený inštitút oprávneného použitia zbrane. Zákom stanovené použitie zbrane ako jednej z okolností vylučujúcich protiprávnosť trestného činu spočíva v tom, že za predpokladu splnenia určitých požiadaviek stanovených zákonom je zbraň možné použiť v súlade s jej účelom, a to aj mimo rámca krajnej núdze alebo nutnej obrany. Oprávnené použitie zbrane Trestný zákon č. 300/2005 Zb. v § 26 definuje ako konanie so zbraňou, t.j. použitie zbrane, ktoré je v súlade s jeho dikciou a nie je teda trestné.¹³³

Zákonodarca súčasne osobitnou úpravou v § 26 ods. 2 konsolidoval ojedinelý prípad oprávneného použitia zbrane, ktorý spočíva v jej použití proti inému vo svojom obydli na ochranu života, zdravia alebo majetku, ak do obydli dôjde k vzniku neoprávnenej osoby alebo v obydli neoprávnene zotrvá a nejde o nutnú obranu. Toto ustanovenie neplatí a ani sa nepoužije, ak bola pri tom inému úmyselne spôsobená smrť.

Podmienky prípustné na použitie zbrane, sú upravené v našom právnom systéme vo viacerých kontextovo nadväzujúcich zákonoch, ktoré jednotlivo vymedzujú pojem zbraň, kto môže zbraň použiť (napr. príslušník policajného zboru), v akej konkrétnej situácii, za akých podmienok a akým spôsobom.

Ide o nasledovné zákony, ktoré sa týkajú ozbrojených zborov a ozbrojených zložiek, s odlišnými podmienkami použitia zbrane, ktoré nemožno obísť:

- zákon č. 564/1991 Z. z. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov

- zákon č. 124/1992 Z. z. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov

¹³² NEZKUSIL, J.: *Československé trestní právo : učebnice pro vysoké školy. Sv. 1/ Obecná část*. Praha : Orbis, 1976, s. 145.

¹³³ Pozri § 26 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

- zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov
- zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov
- zákon č. 255/1994 Z. z. o poľnej strážii
- zákon č. 57/1998 Z. z. o Železničnej polícii v znení neskorších predpisov
- zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností
- zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej strážie v znení neskorších predpisov
- zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
- zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny
- zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive
- zákon č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve
- zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch¹³⁴

Vyššie vymedzené zákony určujú konkrétne oprávnené osoby, ktorým sa priznáva právo strelby, donucovacích prostriedkov a možnosti využitia inštitútu krajnej núdze a nutnej obrany.

Najdôležitejším pojmom, ktorý je potrebné ozrejmiť je pojem zbraň a jej nasledovné použitie legálnym spôsobom. V súlade s trestnoprávnou zodpovednosťou je pojem zbraň posudzovaná podľa § 122 ods. 3: „*ak z jednotlivého ustanovenia nevyplýva niečo iné, zbraňou sa rozumie každá vec, ktorou možno urobiť útok proti telu, dôraznejším*“.¹³⁵

¹³⁴ IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2006, s. 217.

¹³⁵ Pozri § 122 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

Ak páchatel' použije napodobeninu zbrane alebo ak ju má pri sebe s úmyslom, aby bola považovaná za pravú, považuje sa aj táto skutočnosť za spáchanie trestného činu zbraňou. Za zbraň sa môže považovať čokoľvek, napr. aj vankúš, ktorým je možné udusiť osobu, hrot pera, ktorým sa môže poškodiť oko a zrak, rovnako aj pes, ktorého majiteľ poštvie proti inej osobe s úmyslom aby mu ublížil. Ide o predmety, ktorých použitie voči inej osobe môže mať vplyv na jej zdravie alebo život, ktoré sú hodnotami chránenými Trestným zákonom.

Naopak vo všeobecnom ponímaní je zbraň v technickom slova zmysle podľa zákona č. 190/2003 Z. z. o zbraniach a strelive takým predmetom, teda prenosným zariadením „*ktoré vystreľuje, je konštruované alebo môže byť upravené tak, aby vystreľovalo strelu, a ktorého princípom funkcie je okamžité uvoľnenie energie pri výstrele; za zbraň sa považuje aj jej hlavná časť, tlmič hluku výstrelu, replika zbrane a napodobenina zbrane*“.¹³⁶

Ak iný osobitný zákon vo svojej úprave používa pojem zbraň, ale absentuje jej bližšou špecifikáciou, tak sa pod daným pojmom rozumie zbraň v zhode so zákonom o zbraniach a strelive.

Rozlišovanie použitej zbrane, či je služobná alebo súkromná je pri oprávnenom použití zbrane irelevantné, ak k jej použitiu došlo v súlade s príslušnými zákonnými ustanoveniami. Na druhej strane, ak by nastala situácia kedy je v nelegálnej držbe, teda v nezhode so zákonom, dochádza k trestnému činu nedovoleného ozbrojovania v zmysle § 294 TZ.¹³⁷

Spornosť inštitútu oprávneného použitia zbrane de lege lata spočíva v druhom odseku § 26, ktorý sa na prvý pohľad zdá byť zjavne prostým a vo svojej podstate prínosným, avšak dôsledným skúmaním v rámci aplikačnej praxe, je sa možné dopracovať k záveru, že má skôr opačný význam, nakoľko svojim charakterom silne zasahuje do nutnej obrany a je preto veľmi ľahko zneužitelný.¹³⁸

¹³⁶ Pozri § 2 ods. 1 písm. a), b), c), d), zákona č. 190/2003 Z. z. o zbraniach a strelive.

¹³⁷ Pozri § 294 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

¹³⁸ BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 127.

Diskutabilná časť po zamyslení sa, sa priamo týka slovného spojenia „*a nejde o nutnú obranu*“, ako požiadavky v kontexte trvajúceho útoku pri oprávnenom použití zbrane. Judikátu Najvyššieho súdu SSR, sp. Zn. 4 Tz 40/1978 (R 9/1980), sa podarilo vymedziť trvanie útoku proti domovej slobode (§ 238 ods. 1 TZ č. 140/1961), z ktorého rezultovalo, že v prípade situácie, kedy nastanú podmienky splňujúce oprávnenie použitie zbrane, zároveň musí dôjsť k naplneniu znakov útoku proti domovej slobode, kedy sa daný inštitút použije len ak nepôjde o nutnú obranu.¹³⁹ Týmto spôsobom sa môže oprávnené použitie zbrane podľa § 26 ods. 2 TZ zneužiť osobami, ktoré úmyselne prekročia hranice nutnej obrany. Súvisiaca situácia môže byť založená aj len na samotnej existencii prítomnosti neoprávnenej osoby v obydli, čo môže ochraňujúca osoba vyvodiť ako priamo hroziaci alebo trvajúci útok na život, zdravie či majetok.¹⁴⁰

¹³⁹ Z judikatúry: „*Nutná obrana je prípustná aj proti útoku, ktorý smeruje proti domovej slobode spôsobom uvedeným v § 238 ods. 1 Tr. zák. V takomto prípade trvá útok dovtedy kým sa nepodarí útočníka, ktorý vnikol do domu alebo do bytu iného s úmyslom vykonať tam násilie z domu alebo z bytu vyhnúť*“ Rozsudok Najvyššieho súdu SSR, sp. zn. 4 Tz 40/1978 (R 9/1980).

¹⁴⁰ BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 124.

6 INŠTITÚT POĽAHČUJÚCICH OKOLNOSTÍ

Jedným z kľúčových cieľov ukladania a zároveň výmery trestu v slovenskej trestnoprávnej úprave je individualizácia trestu, ktorá sa dosiahne zohľadnením aj poľahčujúcich okolností. Súdu je tak umožnené prispôbovať trest individuálnym pomerom páchatel'a a spáchaného skutku, čo v konečnom dôsledku prispieva k spravodlivejšiemu a morálnejšiemu trestu. Vzhľadom na to, že v našej trestnoprávnej úprave existuje pre všetkých páchatel'ov pevne stanovená výmera trestnej sadzby jednotlivých trestných činov, súdu tak za pomoci poľahčujúcich okolností prináleží možnosť znížiť trest pod spodnú hranicu trestnej sadzby až o jednu tretinu, kde na rozdiel od predchádzajúcich kódexov platných v Československu takáto možnosť výslovne zakotvená nebola a existovala len generálna klauzula o znížení trestu. Podoba poľahčujúcich okolností bola počas minulého storočia odzrkadlením spoločenských zmien a ideologickej orientácie štátu.

6.1 Právna úprava poľahčujúcich okolností podľa uhorského zákonného článku č. V/1878

Uhorský trestný zákonník o zločinoch a prečinoch, inak nazývaný aj ako „Csemegiho kódex“, podľa svojho autora Károla Csemegiho,¹⁴¹ ktorý sa tak zaslúžil o vytvorenie prvého trestného zákonníka v Uhorsku, prihliadal pri ukladaní trestu na zmierňujúce okolnosti ovplyvňujúce mieru zavinenia. Kapitola VIII kódexu obsahuje so zreteľom na poľahčujúce okolnosti určité smerodajné pravidlá, ktorými sa položili základy tohto právneho inštitútu.¹⁴²

Pre úplnosť je potrebné aby som uviedla, že otázka ukladania trestov v rámci Uhorska a neskôr od roku 1918 aj územia Slovenska a Podkarpatskej Rusi (Československa), spočívala v trestnoprávnom ciele nápravy a výchovy páchatel'a. Od toho bolo odvodená povinnosť, aby zákonodarca preveril a podľa svojho uváženia zároveň posúdil všetky zmierňujúce okolnosti vopred, aby sa tak predišlo stanoveniu trestu, ktorý by bol nedostatočný, alebo naopak príliš prísny vo vzťahu k páchatel'ovi a posudzovanému činu, ktorý spáchal. Podstata tak spočívala v základnej myšlienke

¹⁴¹ Bola uznávaná osobnosť uhorského zákonodarstva, justície a kodifikácie trestného práva v Uhorsku. Jeho najväčším dielom je prvý uhorský trestný zákonník prijatý v roku 1878.

¹⁴² Pozri § 89 zákonného čl. V/1878 Uhorského trestného zákona.

spravodlivej odplaty, kedy sa potrestanému v konkrétnom prípade priznávala individualita právneho posúdenia a zákonnej výmery trestu.

Ak nastala situácia, kde počet zmierňujúcich okolností prevažoval, zmena trestu mala byť úmerná k predpokladanej výmere alebo v najnižšej možnej. Ako príklad uvedieme, trest smrti by sa zmenil na trest odňatia slobody na doživotie alebo trest odňatia slobody na doživotie by sa zmenil na trest odňatia slobody na pätnásť rokov.¹⁴³ V prípade, ak sa vymeraný trest zdal aj napriek prevažujúcim poľahčujúcim okolnostiam stále príliš prísny, bolo v právomoci súdu páchatel'ovi uložiť namiesto žalára väzenie a namiesto väzenia alternatívu peňažného trestu.

Uhorský trestný zákon odhliadnuc od svojho charakteru pokrokovosti oproti rakúskemu trestnému zákonu č. 117/1852 ř. z. neobsahoval taxatívny, ani demonštratívny výpočet poľahčujúcich okolností. Jednotlivé okolnosti, ktoré sa tak mohli považovať za poľahčujúce, boli obsiahnuté v jednotlivých skutkových podstatách trestných činov v zákone.

6.2 Právna úprava poľahčujúcich okolností podľa zákona č. 86/1950 Zb.

Zákonnosť ľudovej demokracie tkvela v presne určených trestoch, čo znamenalo, že sudca mohol uložiť len ten trest, ktorý mu Trestný zákon vyslovene dovoľoval. Ako je vo všeobecnosti známe, ku každej skutkovej podstate (dispozícii) je pripojená trestná sadzba (sankcia), obohatená o druh hlavného trestu, ktorý smel byť páchatel'ovi trestného činu uložený. Takýto trest bol jednak vyjadrený explicitne (§ 104, vražda ústavného činiteľa mala vo výmere len trest smrti), alebo rozhodovacia činnosť bola ponechaná súdu, aby z alternatív jednotlivých trestov vybral (§ 84 ods. 3, sabotáž mala vo výmere trest doživotného odňatia slobody alebo trest smrti) a uložil podľa svojho uváženia. Modifikácia jednotlivých výmer trestov a trestných sadzieb tak prináležala poľahčujúcim a taktiež aj priťažujúcim okolnostiam.

Rovnako ako pri Uhorskom trestnom zákonníku, aj TZ z roku 1950 vo svojom ustanovení § 19 ods. 1 ukladal súdu, aby pri výmere trestu prihliadal k poľahčujúcim a priťažujúcim okolnostiam, so zameraním sa na stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť, na mieru zavinenia, ako aj na osobu páchatel'a a možnosť jeho nápravy.

¹⁴³ Pozri § 91 zákonného čl. V/1878 Uhorského trestného zákona.

Polahčujúce okolnosti boli v TZ v § 21 vymenované len ako príklady (demonštratívne), nasledovne:

- a) spáchanie trestného činu v stave, ktorý bol blízky nepričetnosti, pokiaľ si ho páchatel neprivodil sám požitím alkoholického nápoja
- b) spáchanie trestného činu v silnom rozrušení
- c) spáchanie trestného činu vo veku blízkom mladistvému
- d) spáchanie trestného činu pod tlakom závislosti alebo služobnej podriadenosti
- e) spáchanie trestného činu pod vplyvom tiesnivých osobných, či rodinných pomerov, ktoré si páchatel sám nezavinil
- f) vedenie riadneho života pracujúceho človeka pred spáchaním trestného činu
- g) pričinenie sa na odstránení škodlivých následkov po trestnom čine
- h) priznanie sa k trestnému činu, pokiaľ sa také priznanie netýkalo len menej významných skutočností.¹⁴⁴

Ich hlavným zmyslom v prípade zohľadnenia uloženého druhu trestu a jeho výmere ako okolnosti, či už uznanej zákonom alebo súdom za polahčujúcu, bolo poukázať na znížený stupeň nebezpečnosti spáchaného činu voči ľudovodemokratickej spoločnosti počas jej prestavby na socialistickú spoločnosť.

6.3 Právna úprava polahčujúcich okolností podľa zákona č. 140/1961 Zb.

Páchatelia na území Československej socialistickej republiky, ako aj Slovenska, podliehali v rámci zákonných trestných sankcií vymeriavaniu trestu na princípe individuálneho posudzovania stupňa nebezpečnosti činu proti spoločnosti (§ 3 ods. 4), ako tomu bolo za pôsobnosti TZ z roku 1950. Takéto jednotlivé zvláštnosti viažuc sa na osobu páchatel'a boli súdom preskúmané z hľadiska jeho pohnútky, účelu trestného činu, spôsobu spáchania, jeho následkov, ako aj objektu zasiahnutým trestným činom. Konkretizácia a odôvodnenosť jednotlivých zistení bola tak predovšetkým spätá s polahčujúcimi a prit'azujúcimi okolnosťami.

¹⁴⁴ Pozri § 21 zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

Socialistický trestný zákon totožne demonštratívne vymenúval poľahčujúce okolnosti ako jeho predchodca, TZ z roku 1950. Na poľahčujúcu okolnosť sa pri výmere trestu prihliadol v § 33 **najmä**, ak bol trestný čin páchatelom spáchaný:

- a) v silnom rozrušení
- b) vo veku blízkom mladistvému
- c) pod tlakom podriadenosti alebo závislosti
- d) pod vplyvom hrozby alebo nátlaku
- e) pod vplyvom tiesnivých osobných alebo rodinných pomerov, nie ním spôsobené
- f) odvracáním útoku alebo iného nebezpečenstva bez toho, že by došlo k splneniu podmienok nutnej obrany alebo krajnej núdze
- g) a pred spáchaním trestného činu viedol riadny život pracujúceho človeka
- h) a pričínil sa o odstránenie škodlivých následkov trestného činu alebo dobrovoľne nahradil spôsobenú škodu
- i) a trestný čin úprimne oľutoval
- j) a svoj trestný čin sám oznámil úradom
- k) a pri objasňovaní trestnej činnosti sám napomáhal príslušným orgánom.¹⁴⁵

Okolnosť uvedená v písm. g) si zaslúži určitú pozornosť, pretože bola už na prvý pohľad formulovaná príliš obširne a kvôli tomu bola súdmi aj niekoľkokrát judikovaná, z dôvodu aplikačných nezrovnalostí. Rozhodnutím Najvyššieho súdu ČSSR zo dňa 14.8.1961, sp. zn. 7 Tz 20/1961, bola vyjadrená právna veta „*Poľahčujúcu okolnosť, že ak obžalovaný pred trestným činom viedol riadny život pracujúceho človeka, treba priznať len v prípade ak nebol obžalovaný dosiaľ trestaný, riadne sa staral o svoju početnú rodinu, pochádza z maloroľníckej rodiny a sám po dlhú dobu pracoval ako robotník.*“¹⁴⁶ Súdmi bolo v mnohých rozhodnutiach uvedené, že riadny život pracujúceho človeka spočíval nielen v jeho riadnej pracovnej činnosti, ale rovnako aj v konaní a správaní mimo pracovného miesta, obzvlášť tiež vo vzťahoch k príslušníkom svojej rodiny. Stotožňovanie tak riadneho života s beztrestnosťou tak neprípádalo do úvahy. A taktiež, že riadny život pracujúceho človeka neprislúchal jedine

¹⁴⁵ Pozri § 33 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

¹⁴⁶ Z judikatúry: Rozsudok Najvyššieho súdu ČSSR z 14. augusta 1961, sp. zn. 7 Tz 20/1961. Dostupné na internete: sbirka.nsoud.cz/export/sbirky/?collectionIds=8248 [cit. 2023-12-12], s. 1.

páchateľovi, ktorý bol v pracovnom pomere, ale prirodzene aj študentom, dôchodcom a podobne.

Predchádzajúce ustanovenie § 31 ods. 3 TZ uvádza, že na tú okolnosť, ktorá bola zákonným znakom trestného činu sa nemohlo prihliadať ako na poľahčujúcu. Týmto ustanovením sa zabránilo dvojitému pričítaniu tej istej okolnosti páchatelovi buď v jeho prospech alebo neprospech. Inými slovami, zakázalo sa, aby sa okolnosť, ktorá je už priamo obsiahnutá ako základný znak skutkovej podstaty trestného činu, mohla hodnotiť ešte aj ako poľahčujúca alebo všeobecne priťažujúca okolnosť.¹⁴⁷

Novelou Trestného zákona č. 175/1990 Zb. prijatou Federálnym zhromaždením Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky „bolo z poľahčujúcej okolnosti páchatel'a, ktorý viedol pred spáchaním trestného činu riadny život, vzhľadom na novovzniknuté spoločenské a politické pomery vypustené slovo „pracujúci“ za slovom „život“ (§ 33 písm. g)). Obsahové zameranie danej okolnosti však ostalo nezmenené a nebolo nijakým spôsobom ovplyvnené.“¹⁴⁸

¹⁴⁷ SOLNAŘ, V.: *Československé trestní právo. Sv. 1, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, s. 214.

¹⁴⁸ Pozri zmenu č. 14 zákona č. 175/1990 Zb. ako novelizácie Trestného zákona č. 140/1961 Zb..

7 INŠTITÚT PRIŤAŽUJÚCICH OKOLNOSTÍ

Rovnako ako poľahčujúce okolnosti, aj priťažujúce okolnosti majú ex lege významný podiel na individuálnej spravodlivosti za spáchaný trestný čin. Okrem individualizácie osobnostnej stránky páchatel'a, zohľadňujúcej jeho motívy, pohnútky a minulosť, tak dochádza k akejsi prevencii páchania závažných trestných činov. Takáto prevencia je podmienená prísnejším postihovaním páchatel'ov trestných činov, ktorí čin spáchali za okolností, ktoré si v tejto kapitole bližšie vymenujeme pri každom trestnom kódexe platnom na území Slovenska v 20. storočí.

7.1 Právna úprava priťažujúcich okolností podľa uhorského zákonného článku č. V/1878

Ako som už v predošlej kapitole načrtla, uhorské a neskôr Československé zákonodarstvo na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi prihliadalo pri ukladaní trestu podľa Uhorského trestného zákonníka, okrem zmierňujúcich (poľahčujúcich) okolností, aj na priťažujúce okolnosti priamo ovplyvňujúce mieru zavinenia.¹⁴⁹

Ak nastala situácia, kedy pomer priťažujúcich okolností prevažoval svojou závažnosťou alebo počtom, uplatnila sa maximálna možná výmera hranica trestu za spáchaný trestný čin alebo výmera blízko maximálnej hranice. Rovnako ako poľahčujúce okolnosti, tak ani priťažujúce okolnosti neboli v Uhorskom trestnom zákonníku vyslovene uvedené. Je ich možné nájsť v rámci skutkových podstát jednotlivých trestných činov ako napr. § 287 zák. čl. V/1878, ktorý priťažujúcu okolnosť vymedzoval takto: „*Ak v dôsledku vystavenia alebo opustenia utrpela vystavená alebo opustená osoba ťažkú ujmu na zdraví, trestný čin sa potrestá odňatím slobody na päť rokov; ak tým bola spôsobená smrť, trestný čin sa potrestá odňatím slobody na päť rokov až desať rokov.*“¹⁵⁰

7.2 Právna úprava priťažujúcich okolností podľa zákona č. 86/1950 Zb.

Demonštratívnym výpočtom Trestný zákon z roku 1950 určil priťažujúce okolnosti v § 20 **najmä** ako okolnosti, v rámci ktorých páchatel':

¹⁴⁹ Pozri § 89 zákonného čl. V/1878 Uhorského trestného zákonníka.

¹⁵⁰ Pozri § 287 zákonného čl. V/1878 Uhorského trestného zákonníka.

- a) prejavil spáchaným trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku
- b) ohrozil spáchaným trestným činom politické, vojenské alebo hospodárske záujmy republiky,
- c) spáchal trestný čin surovým spôsobom, zákerne, so zvláštnou ľst'ou, zo ziskuchtivosti alebo z iných nízkych pohnútok,
- d) porušil trestným činom osobitnú povinnosť, najmä povinnosť vyplývajúcu z jeho zodpovedného postavenia,
- e) bol už pre trestný čin rovnakého druhu odsúdený,
- f) spáchal rôzne trestné činy,
- g) trestný čin opakoval alebo v ňom pokračoval po dlhší čas,
- h) zvedol k trestnému činu iného, najmä mladistvého,
- ch) spôsobil trestným činom väčšiu škodu, alebo,
- i) spáchal trestný čin využívajúc niečiu bezbrannosť, závislosť alebo služobnú podriadenosť.¹⁵¹

Prípustnosťou analógie mohol súd prideliť povahu priťažujúcej okolnosti podľa vyššie uvedeného vzoru aj inej obdobnej okolnosti. Nebol tak viazaný len príkladmi z § 20.

V kontexte priťažujúcich okolností a zároveň politickej situácie vtedajšieho Československa počas 50-tych rokov sa tak trestný zákon zameriaval obzvlášť na nepriateľov pracujúceho ľudu, ale aj na ochranu mladistvých, ktorých činy a samotné črty páchatel'ov zvyšovali nebezpečnosť pre spoločnosť.¹⁵²

Vyvodenie ďalších priťažujúcich okolností bolo v rámci osobitnej časti trestného zákona z roku 1950 možné z hľadiska zákonného znaku skutkovej podstaty trestných činov, napr. v ustanovení § 78 ods. 3 písm. d), trestného činu velezrady, *„smrťou sa namiesto trestu odňatia slobody na desať až dvadsaťpäť rokov páchatel' potresce, ak je na taký čin zneužitá branná moc alebo ozbrojený alebo vojensky organizovaný sbor*

¹⁵¹ Pozri § 20 zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

¹⁵² KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 232.

*alebo, ak sú na taký čin sbierané alebo organizované branné, ozbrojené alebo pomocné sily alebo hromadené zbrane, strelivo, výbušniny alebo iné nebezpečné látky.*¹⁵³

Zákazom dvojitého pričítania okolnosti páchatel'ovi tak bolo pri odsúdení za velezradu (§ 78 ods. 1) zabránené, aby sa daný čin okrem skutkovej podstaty velezrady hodnotil aj ako priťažujúca okolnosť podľa § 20 písm. a) (nepriateľstvo k ľudovodemokratickému zriadeniu).

7.3 Právna úprava priťažujúcich okolností podľa zákona č. 140/1961 Zb.

Z hľadiska priťažujúcich okolností z § 34, sa na ne pri výmere trestu prihliadlo **najmä** ak páchatel':

- a)** spáchal trestný čin z nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnemu zriadeniu republiky alebo z inej obzvlášť zavrhnutiahodnej pohnútky,
- b)** spáchal trestný čin surovým spôsobom, zákerne, so zvláštnou lst'ou alebo iným obdobným spôsobom,
- c)** spáchal trestný čin využívajúc niečiu bezbrannosť, závislosť alebo podriadenosť,
- d)** spáchal trestný čin za živelnej pohromy alebo inej udalosti vážne ohrozujúcej život, verejný poriadok alebo majetok,
- e)** trestným činom porušil osobitnú povinnosť,
- f)** trestným činom spôsobil vyššiu škodu,
- g)** spáchal trestný čin ako organizátor, ako člen organizovanej skupiny alebo člen spolčenia,
- h)** zvedol na trestný čin iného, najmä mladistvého,
- ch)** trestný čin páchal alebo v ňom pokračoval po dlhší čas,
- i)** spáchal viac trestných činov, alebo
- j)** bol už pre trestný čin odsúdený; súd je oprávnený podľa povahy predchádzajúceho odsúdenia nepokladať túto okolnosť za priťažujúcu.¹⁵⁴

¹⁵³ Pozri § 78 zákona č. 86/1950 Zb. Trestného zákona.

¹⁵⁴ Pozri § 34 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona.

Príkladne uvedenými priťažujúcimi okolnosťami je možné konštatovať, že tvorcovia daného trestného zákona inšpiratívne vychádzali z Trestného zákona z roku 1950. Väčšina priťažujúcich okolností bola prebratá, avšak objavili sa aj dve nové priťažujúce okolnosti a to konkrétne v písm. d) a g) § 34.

Zmena Trestných zákonov z roku 1950 a 1961 z pohľadu priťažujúcej okolnosti zasiahla preformulovanie okolnosti v spojitosti v prejavení nepriateľstva k štátnemu zriadeniu, ku ktorej bola doplnená okolnosť spáchania trestného činu z obzvlášť zavrhnutiahodnej pohnútky a stali sa tak rovnocennými.

Demokratizácia trestných kódexov sa po Nežnej revolúcii 1989 zamerala na odbúranie dovtedy obmedzovaných občianskych práv a slobôd s cieľom precíznej reformácie legislatívy zrušením určitých ustanovení, ktoré neobišli okrem poľahčujúcich okolností z predchádzajúcej kapitoly ani priťažujúce okolnosti. Novela Trestného zákona č. 175/1990 Zb. sa dotkla priamo hneď prvej priťažujúcej okolnosti, kedy bola zo znenia ustanovenia vypustená časť „z nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnemu zriadeniu“ a nahradená znením „spáchal trestný čin z inej zavrhnutiahodnej pohnútky“. Zákonodarca tak reagoval svojou podstatou na systém novovzniknutého demokratického štátneho zriadenia.

ZÁVER

Slovenské dejiny 20. storočia môžeme symbolicky ohraničiť troma historicky významnými okamihmi, a to vznikom Prvej Československej republiky 1. októbra 1918, komunistickým prevratom 25. februára 1948 a Nežnou revolúciou 17. novembra 1989, ktoré predstavujú prelomové body formovania a pretvárania charakteru trestného práva hmotného vo vývoji slovenského právneho systému.

Vzhľadom na odlišný právny vývoj území Predlitavska a Zalitavska, ktorý vyvrcholil po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, boli do Československého právneho poriadku recepčným zákonom integrované dva značne odlišné právne systémy. So zameraním na územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi, kde platila uhorská judikatúra, bol Uhorský zákonný článok V/1878 prvým kódexom, ktorý v sebe zakotvil inštitúty trestného práva hmotného, na ktoré sme sa v práci obsahovo zamerali. Ich úprava v porovnaní s tou terajšou, je značne odlišná a to najmä z hľadiska systematického usporiadania. Napriek pokrokovosti kódexu na tú dobu, malo usporiadanie hmotnoprávných inštitútov nedostatky v prehľadnosti, ktoré sťažovali orientovanie sa v nich.

V roku 1950 ministerstvo spravodlivosti pripravilo v rámci rekodifikácie Trestný zákon č. 86/1950 Zb., ktorému sa podarilo nastoliť prvú spoločnú trestnoprávnú úpravu pre celé územie Československa, prelomením pretrvávajúceho právneho dualizmu. Daný trestný kódex v porovnaní s predošlou úpravou hmotnoprávných inštitútov ponúka logickejšiu štruktúru ich zakotvenia jednotlivými ustanoveniami. O niečo neskôr prijatý Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v sebe niesol ideologické znaky víťazného socializmu v Československu, nadväzujúc na koncepciu predošlého režimu ľudovej demokracie. Koncepcia trestnej zodpovednosti, definícia trestného činu a viacero hmotnoprávných inštitútov v práci zmienených, reflektovali sovietsku jurisprudenciu.

Postupným uvoľňovaním politickej situácie, nastolenej novembrom 1989, boli novelizáciami Trestného zákona z roku 1961 z jeho právnej úpravy hmotnoprávných inštitútov vyňaté ustanovenia podporujúce komunistický režim Československa. Príkladom slovného spojenia vynechaného z úpravy inštitútu poľahčujúcich okolností bolo „vedenie riadneho života pracujúcim človekom“.

Už od nepamäti sa tvorcovia právnych noriem snažia regulovať správanie jednotlivcov a motivovať ich k zodpovednosti za svoje protiprávne konanie, čo je spojené s ponesením následkov za vlastné činy. Týmto sa zároveň dosahuje preventívny efekt voči potenciálnym páchatelom, a to najmä v prípade mladistvých osôb. Splnením požiadaviek inštitútu veku a pričetnosti sa osoba ex lege stáva subjektom trestného práva. Uhorský trestný zákonník, platný na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, stanovoval vek trestnej zodpovednosti dovŕšením 12-tich rokov. Zákon č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou zvýšil túto hranicu pre celé Československo na 14 rokov. Trestný zákon z roku 1950 vekový limit opäť navýšil, vtedy na 15 rokov. Vek trestnej zodpovednosti ostal až do roku 2005 nezmenený. Až zákon č. 300/2005 Z. z. prelomil status quo a spätne znížil vek začiatku plynutia trestnej zodpovednosti na 14 rokov, čím sa priblížil k úprave platnej v období existencie prvej Československej republiky. Kumulatívnou podmienkou trestnej zodpovednosti na ktorú je potreba prihliadať je otázka pričetnosti. Individuálnym posúdením každého prípadu za pomoci odborníkov z oblasti psychiatrie a psychológie daný inštitút skúmal schopnosť páchatel'a trestného činu rozpoznať protiprávnosti svojho konania a zároveň ho v istej miere vedieť korigovať. Prvá zmienka o nepříčetnom páchatel'ovi sa objavila už v Uhorskom trestnom zákonníku. Inkriminovaný stav nepříčetnosti zapríčinený návykovou látkou alebo požitím alkoholického nápoja, ďalej ako stav nevylučujúci trestnú zodpovednosť, sa v našej československej právnej regulácii objavil až v ustanoveniach trestných zákonov z roku 1950 a 1961. Táto koncepcia bola do trestnej úpravy prevzatá po vzore sovietskeho práva, s víziou obmedziť narastajúci počet prípadov trestných činov spáchaných v stave opitosti.

V práci nami zvolené okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu, reprezentujú nutnú obranu, krajnú núdzu, oprávnené použitie zbrane a plnenie úlohy agenta zabezpečujú primárny cieľ ochrany jednotlivca pred trestným stíhaním, ktorého spáchaný čin inak trestný, sa v danom momente z pohľadu práva stáva ospravedlniteľným a spoločensky akceptovateľným. Komparatívna analýza Uhorského trestného zákonníka s Trestnými zákonmi z roku 1950 a 1961 preukazuje, že vyššie spomenuté inštitúty trestného práva hmotného neboli od samého počiatku súčasťou každého právneho poriadku platnom na území Slovenska v minulom storočí.. Ich postupné konsolidovanie prebiehalo v súlade s vývojom právneho myslenia

a napredujúcou aplikačnou praxou. Za najmladší z pomedzi inštitútov okolností vylučujúcich protiprávnosť trestného činu, rozoberaných v práci, tak môžeme označiť inštitút plnenia úlohy agenta, ktorý v československej trestnoprávnej úprave až do roku 1999 úplne absentoval. V prípade inštitútu oprávneného použitia zbrane predošlá právna úprava, na rozdiel od súčasnej, v trestných kódexoch neobsahovala všeobecnú definíciu pojmu „zbraň“. Okrem iného, tieto inštitúty boli a naďalej sú striktne ohraničené podmienkami, napr. subsidiaritou a proporcionalitou, ktorých porušenie znamená exces, teda prekročenie zákonných medzí okolností vylučujúcich trestnosť činu. Osoba, ktorá koná v domnienke, že jej konanie je v súlade so zákonnými podmienkami činu inak trestného, za to bude patrične potrestaná. Zároveň môže byť takéto konanie pri posudzovaní trestu, v kontexte snahy o dodržiavanie zákona, vnímané ako poľahčujúca okolnosť.

Inštitútom poľahčujúcich a priťažujúcich okolností sme zhrnuli ich rokmi stabilnú a nemennú schopnosť páchatelom trestnej činnosti poľahčiť alebo priťažiť, čo predstavuje moc v rukách súdu diferencovať trest v jednotlivých prípadoch, prostredníctvom uplatňovania zásady individualizácie. Na rozdiel od Uhorského trestného zákonníka, ktorý poľahčujúce a priťažujúce okolnosti subsumoval pod ustanovenia jednotlivých skutkových podstát trestného činu, Trestné zákony z roku 1950 a 1961 vo svojej úprave už priamo vymenúvali jednotlivé poľahčujúce, ako aj priťažujúce okolnosti. V prípade priťažujúcich okolností bolo v rámci vtedajšieho politického a zároveň právneho vplyvu sovietskeho práva na piedestáli, ako najzávažnejšej priťažujúcej okolnosti, zveličované prejavenie akéhokoľvek nepriateľstva proti ľudovodemokratickému poriadku a neskôr nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnemu zriadeniu. Markantný rozdiel, na ktorý sme po komparácii jednotlivých trestných zákonov poukázali, je záväznosť okolností explicitne vyjadrených v trestných kódexoch v porovnaní s terajšou úpravou. Kým v Trestnom zákone z roku 2005 sú poľahčujúce a priťažujúce okolnosti vymenované taxatívnym spôsobom, od ktorého sa nemožno oddialiť, Trestný zákon z roku 1950 a 1961 mal takéto okolnosti v sebe obsiahnuté naopak demonštratívnym spôsobom. Súd tak mal počas rozhodovania o treste možnosť zohľadniť aj okolnosti, ktoré neboli výslovne obsiahnuté v Trestnom zákone, a to aj formou priznania im vlastnosti poľahčujúcej alebo priťažujúcej okolnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

A. KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE:

BURDA, E, ČENTÉŠ, J. KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť, Komentár, I. diel. 1. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s., ISBN 9788074003240

BURDA, E.: *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu.* Praha : C. H. Beck, 2012, 283 s., ISBN 9788071792819

ČIČ, M. a kol.: *Československé trestné právo.* Bratislava : OBZOR, 1983. 272 s., ISBN neuvedené

ČIČ, M.: *Československé trestné právo : vysokoškolská učebnica pre právnické fakulty vysokých škôl.* Bratislava : Obzor, 1983, 262 s., ISBN neuvedené

ČIČ, M.: *Československé trestné právo ako súčasť trestnej politiky.* Bratislava : OBZOR, 1976. 192 s., ISBN neuvedené

DESET. M.: *Dokazovanie v trestnom konaní – Znalec – Judikatúra.* Žilina : EUROKÓDEX, s.r.o., 2021, 508 s., ISBN 9788081551055

FICO, M.: *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovej Československej republiky.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, 169 s., ISBN 9788081528408

FICO, R.: *Nutná obrana.* Nitra : M. Rakovská:J. Adámek, 2001, 124 s., ISBN 809683293X

HATALA. V: *Obzvlášť priťažujúce okolnosti v československom trestnom práve.* Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1956, 199 s., ISBN neuvedené

IVOR, J.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť.* Bratislava : Iura edition, spol. s.r.o., 2006, 993 s., ISBN 80-8078101X

KLÁTIK, J.: *Trestné právo hmotné : všeobecná časť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2020, 453 s., ISBN 9788073808242

KOLEKTÍV AUTOROV KATEDIER TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Československé trestné právo : celoštátna vysokoškolská učebnica* Zv. 2, *Osobitná časť*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, 479 s., ISBN neuvedené

KOLEKTÍV KATEDRY TRESTNÉHO PRÁVA UK: *Trestné právo : všeobecná časť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, 268 s., ISBN neuvedené

KUCHTA, J.: 1999. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 218 s., ISBN 8021021985

LYSÝ, M.: *Slovenské právne dejiny : vývoj súkromného a trestného práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť. II*. Šamorín : Heuréka, 2021, 95 s., ISBN 9788081731242.

MADLIAK, J.: *Trestné právo hmotné – všeobecná časť: I. Základy trestnej zodpovednosti*. Košice : ATOM computers, 2000, 333 s., ISBN 5096840908

MENCEROVÁ, I.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2021, 535 s., ISBN 9788081731037.

MIŘÍČKA, A. – SCHOLZ, OTTO.: *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha : Československý Kompas, 1932, 309 s., ISBN neuvedené

NEZKUSIL, J.: *Československé trestní právo : učebnice pro vysoké školy. Sv. 1/ Obecná část*. Praha : Orbis, 1976, 326 s., ISBN neuvedené

ORAVCOVÁ, J.: *Sociálna psychológia. Vysokoškolská učebnica*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004. 313 s., ISBN 8080559805

RAŠLA, A.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Košice : Univerzita P.J. Šafárika, 1980, 189 s., ISBN neuvedené.

RENNER, H. - SAMSON, I.: *Dejiny Československa po roku 1945*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1993, 207 s. ISBN 978-8085665161.

SCHELLE, K. – VOJÁČEK, L.: *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007, 450 s., ISBN 8087071434.

SCHELLE, K. – VOJÁČEK, L.: *Slovenské právní dějiny*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2014, 456 s., ISBN 9788073804947

SKALOŠ, M.: *Právny poriadok Československa v rokoch 1948-1989*. Banská Bystrica : Belianum, 2021, 311 s., ISBN 9788055718743

SOLNAŘ, V. – FENYK, J. - CÍSAŘOVÁ, D.: *Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání*. Praha : Nakladatelství Orac, 2003. 454 s. ISBN 8086199746.

SOLNAŘ, V.: *Československé trestní právo. Sv. I, Obecná část*. Praha : Orbis, 1964, 321 s., ISBN neuvedené

SOLNAŘ, V.: *Základy trestní odpovědnosti*. Praha : Academia, 1972, 367 s., ISBN neuvedené.

SIVÁK, F. a kolektiv: *Slovenské a České dejiny štátu a práva v rokoch 1918-1945*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998, 190 s. ISBN 8022312797.

ŠIMÍČEK, V.: *Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2009, 1009 s., ISBN 9788021048447

VLČEK, Eduard.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 66 s., ISBN 8021040564.

VOJÁČEK, L.: *Československé právní dějiny (1918-1992)*. Bratislava : Eurokódex, 2013, 423 s., ISBN 9788089447992

B. ČLÁNKY V ČASOPISOCH ALEBO ZBORNÍKOC

BALÁŽIKOVÁ, A.: Rekodifikácia nutnej obrany. In *Justičná revue – časopis pre právnu prax*, r. 58, 2006, č. 1, s. 12, ISSN 13356461

DOLENSKÝ, A.: Nová koncepcie nutné obrany (§ 13 tr. zák.) k diskuzii. In *Bulletin advokácie: stavovský časopis české advokácie*. Praha: Ústředí české advokácie, 1994, č. 1, s. 19 -26, ISSN 12106348

SKALOŠ, M.: Okolnosti vylučujúce protiprávnosť trestného činu v historicko-právnom kontexte. In *Právny poriadok Slovenskej republiky po 25. rokoch – Aktuálne výzvy*, Banská Bystrica : Bellanium, 2015, s. 487-501., ISSN 9788055710730

VRÁBLOVÁ, Miroslava. Podmienka veku trestnej zodpovednosti mladistvých a hranice jej prehodnotenia. In *Justičná revue*, 2004, roč. 56, č. 8-9, s. 934-937.

C. PRÁVNE PREDPISY

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 48/1931 Zb., o trestnom súdnictve nad mládežou

Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Uhorský zákonný čl. V/1878, trestný zákon o zločinoch a prečinoch

Uhorský zákonný čl. XL/1879, zákon o priestupkoch

Novela Trestného zákona č. 175/1990 Zb.

Zákon č. 11/1918 Zb., o zriadení samostatného štátu československého, tzv. recepčný zákon

Rakúsky trestný zákonník č. 117/1852 ř. z. o zločinoch, prečinoch a priestupkoch

Dohovor Organizácie Spojených Národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu (New York, 15.11.2000, publ. pod č. 621/2003 Z. z.)

Dohovor Organizácie Spojených Národov proti korupcii (New York 21.11.2003, publ. pod č. 434/2006 Z. z.)

D. JUDIKATÚRA

Judikát Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Tz 40/1978 (R 9/19)

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 4. decembra 2007, sp. zn. PL. ÚS 12/01

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSSR zo dňa 14.8.1961, sp. zn. 7 Tz 20/61

Judikát Najvyššieho súdu SSR, sp. Zn. 7 Tz 25/1979 (Rt 10/1980).

E. INTERNETOVÉ ZDROJE

<https://historickarevue.sme.sk/>

<https://historyweb.dennikn.sk/>

<https://www.moderni-dejiny.cz/>

<https://www.slov-lex.sk/domov>

<https://www.totalita.cz/>